

Kuşaklar Arasında Annelik: Siirt Örneğinde Değişen Roller ve Algılar

İlknur Ağtürk | 0000-0003-4991-5749 | ilknur.agt Turk@siirt.edu.tr

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Siirt, Türkiye

 <https://ror.org/05ptwtz25>

Öz

Annelik olgusu, sosyal, kültürel, biyolojik alanları içermesinden dolayı farklı boyutlarla ele alınmayı gerektiren bir alandır. Kadının annelik kimliğinin oluşması, biyolojik yapısının yanı sıra toplumsallaşma süreçlerinden de etkilendiği bir durumdur. Başka bir ifade ile kadınlardan beklenen çalışma hayatı ve ailevi sorumluluklar, kadınlara üzerinde baskı yaratmakta ve bu süreçteki mücadele yetisi kadının kimliğini belirlemektedir. Annelik olgusuna tarihin farklı dönemlerinde çeşitli anlamlar yüklenmiş, küreselleşme olgusuyla önemli dönüşüm gözlenmiştir. Bu gelişim ve dönüşümler birçok şeyi etkilediği gibi kadınların annelik rollerini de etkilemiştir. Yaşanan bu değişimlere binaen bugünkü toplumumuzda anneliğin dönüşümünü sosyolojik perspektiften değerlendirmek, annelik rollerinin anlaşılması adına önemli bir durumdur. Bu bağlamda araştırmamızın amacı eril cinsiyet üzerinde kadına dayatılmış cinsiyet rolü olan anneliğe yüklenen anlamı sosyolojik açıdan görünür kılmaktır. Çalışma; anneliğin çeşitli söylemlerin odağında yeniden üretilen konumuna ilişkin bir tartışma yürütmeyi amaçlamaktadır. Çalışma dâhilinde annelik olgusunun farklı kuşaklar arasında ne anlam ifade ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen 15 Siirtli kadının üçte biri 65 yaş ve üzeri, üçte biri 35-64 yaş aralığında, üçte biri 35 yaşından küçük kadınlardan oluşmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların hepsi anneliği yücelten söylemler ile anneliği tanımlayarak anneliğin ön koşullarından birinin fedakârlık olduğu, anneliğin kutsal olduğu konusunda hemfikirdirler. Fakat fedakârlığın şekli yaşlı kuşak ile orta ve genç kuşak arasında farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Annelik, Toplumsal Cinsiyet, Kimlik, Kültürel Değişme, Kuşaklararasılık

Atıf Bilgisi

Ağtürk, İlknur. "Kuşaklar Arasında Annelik: Siirt Örneğinde Değişen Roller ve Algılar". *Sosyolojik Bağlam Dergisi* 6/1 (Nisan 2025), 141-174.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.7>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	08.02.2025
Kabul Tarihi	26.03.2025
Yayın Tarihi	15.04.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Siirt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu tarafından 2024 tarih ve 2024/8699 sayısı kararı ile onay alınmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	dergi@sosyolojikbaglam.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Motherhood Across Generations: Changing Roles and Perceptions in the Case of Siirt

İlknur Ağtürk | 0000-0003-4991-5749 | ilknur.agturk@siirt.edu.tr

Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Siirt, Türkiye

 <https://ror.org/05ptwtz25>

Abstract

The phenomenon of motherhood is an area that needs to be addressed from multiple dimensions as it encompasses social, cultural, and biological aspects. The formation of a woman's maternal identity is influenced not only by her biological structure but also by processes of socialization. In other words, working life and family responsibilities expected from women create pressure on women and their ability to struggle in this process determines the identity of women. Various meanings have been attributed to the phenomenon of motherhood in different periods of history, and an important transformation has been observed with the phenomenon of globalization. These developments and transformations have affected many things as well as women's motherhood roles. In regard to these changes, evaluating the transformation of motherhood in today's society from a sociological perspective is important to comprehend the roles of motherhood. In this sense, the aim of this research is to make the meaning attributed to motherhood, which is a gender role imposed on women by a patriarchal gender structure, visible from a sociological perspective. Based on the assumption that social, cultural and political structures shape the experience of motherhood, this study aims to conduct a discussion on the reproduced and transformed position of motherhood in the focus of various discourses. The study focuses on what the concept of motherhood means across different generations. Within the scope of the study, 30 women from Siirt were interviewed, but the answers of 15 people were not considered appropriate for the purpose of the study and were not evaluated. One-third of the women interviewed are over 65 years old, one-third are between the ages of 35-64, and one-third are women under the age of 35. In the interviews, all participants defined motherhood using narratives that glorify it, agreeing that one of the essential aspects of motherhood is self-sacrifice and that motherhood is sacred. However, the nature of this self-sacrifice differs between the older generation and the middle and younger generations.

Keywords

Motherhood, Gender, Identity, Cultural Change, Intergenerationality

Citation

Ağtürk, İlknur. "Motherhood Across Generations: Changing Roles and Perceptions in the Case of Siirt". *Journal of Sociological Context* 6/1 (April 2025), 141-174.

<https://doi.org/10.52108/2757-5942.6.1.7>

Article Information

Date of Submission	08.02.2025
Date of Acceptance	26.03.2025
Date of Publication	15.04.2025
Peer-Review	Double anonymous review - Two External Reviewers
Ethical Statement	Ethical approval was obtained from the Siirt University Rectorate Ethics Committee with the decision number 2024/8699 dated 2024.
Similarity Check	Done - Turnitin
Conflict of Interest	No conflicts of interest have been declared.
Complaints	dergi@sosyolojikbaglam.org
Funding	No external funding was received for this research.
Copyright & License	Authors of articles in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC-ND 4.0.

Giriş

Annelik, tarihsel olarak farklı kültürlerde ve zaman dilimlerinde değişim gösteren bir olgudur. Zaman içerisinde, anneliğin rolleri, toplumsal, ekonomik, kültürel ve bireysel faktörlerle şekillenmiş ve dönüşüme uğramıştır. Sanayi devrimiyle birlikte toplumsal yapılar büyük değişim göstermiştir. Kadının evdeki rollerinde ve çocuk bakımı ve eğitimine dair sorumluluğu artmış, annelik, fedakârlık, şefkat ve aile içi düzenin sağlanması gibi değerlerle özdeşleştirilmiştir. Zira 20. yüzyılın başları, kadın hakları ve hareketlerinin güçlendiği, kadınların iş gücüne katılım gibi alanlarda önemli adımlar attığı bir dönem olmuştur. Zamanla kadınların eğitim seviyeleri artmış ve annelik anlayışı, çocukların eğitimi ve gelişimi konusunda daha bilinçli bir yaklaşıma evrilmiştir. Aynı zamanda annelik, kadının bireysel gelişimiyle birlikte ele alınmaya başlanarak kadınların yalnızca evdeki rollerinin ötesine geçebileceği bir kimlik olarak görülmeye başlanmıştır. Küreselleşme ve postmodernizmle birlikte annelik, toplumsal cinsiyet rollerinin daha esnek hale gelmesiyle büyük dönüşüm yaşamıştır.

1990 yılları küreselleşme alanındaki birçok araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Giddens'in dikkat çektiği gibi "küreselleşme yalnızca ekonomik değil, gündelik yaşantı üzerinde güçlü etkilere sahip, daha geniş ölçekte ise yapısal ve kurumsal nitelikler taşıyan değişim anlamına gelmektedir"¹. Günümüz toplumu, küresel dünyanın bilgi ve iletişim akımından etkilenmiştir. Yaşanan dönüşümle iletişim teknolojileri, bilgi ağları hız kazanmıştır. Böylece ulusal sınırlar birbirine yakınlaşmış, dünya küçük bir köy haline gelmiş, insan hareketliliği artmış durumdadır. Küreselleşme sürecinde kimlikler ve kültürler çok sık bir şekilde ortaya gelme durumundadırlar. Durağan olmayan kültürler değişime ve dönüşüme uğrarlar görüşü kabul edilirken, kimliğin eski tanımı yerine, kimlik sürekliliğinin kopuşu görüşü hâkimdir². Bahsettiğimiz hızlı dönüşümler bütün dünyayı etkilediği gibi Türkiye'nin aile kurumunda da değişimler gözlenmiştir. Türk aile yapısı geniş aile modelindeyken endüstrileşme ile çekirdek aileye dönüşmüştür. Geniş aile modelinde ailenin sorumluluğunda olan işlevler çekirdek aile modeline geçişle birlikte ev dışı kurumlara devredilmiştir. Kadınların sorumluluğunda olan çocuk bakımı, yaşlı bakımı ev dışı kurumlara aktarılarak yaşlı bakım evleri, çocuk gündüz bakım evlerine devredilmiştir. Aile üyelerinin rollerindeki değişiklik aile değerlerinde de gerçekleşmiştir. Birçok çekirdek ailenin bir arada yaşamasıyla oluşan geleneksel aile, tarıma dayalı toplumlarda görülmektedir. Bu aile yapısında dayanışma bağları güçlüdür, akrabalık ilişkileri kuvvetlidir³.

1 Anthony Giddens - C. Pierson. Antony, *Giddens'la Söyleşiler: Modernliği Anlamak*. çev. Serhat Uyurkulak - Murat Sağlam. (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 114.

2 David Morley - Kevin Robins. *Kimlik Mekanları*. çev. Emrehan Zeybekoğlu. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997), 125-126.

3 Emine Demiray. "1960-1990 Yılları Arasında Çekilmiş Filmlerde Kentsel Aile", (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993), 30-35.

Aile toplumsal düzenin unsurudur, toplumun kuramsal alanının parçası olan birimdir. Evlilik yoluyla başlayan aile birliği Malinowski'nin de bahsettiği gibi, "kadın ve erkeğin aşkta, ekonomik birliktelikte, üremede ve çocukların eğitiminde yaşam boyu bir ortaklık için birleşmesiyle oluşur, evlilik ise bir kontrattır"⁴. Toplumun normlarına, değer ve sosyal yapısına bağlı olan aile birliği zaman içerisindeki değişikliklerden etkilenmektedir. Dolayısıyla toplumda gerçekleşen dönüşüm aile yapısına da yansımaktadır⁵.

1. Literatür

Günümüz toplumunda aile yapısı içerisinde kadın birçok farklı rol üslenmektedir. Modern dönemle birlikte anne, ev kadını, eş, iş kadını rollerine sahip olan kadın, ailenin yapısında ve kadının aile içi rollerinde değişimi gerektirmiştir. Modern öncesi dönem, birliktelik ve yardımlaşmanın, akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu süreci ifade ederken modern dönemde insanlarda parçalanmışlık, belirsizlik, mücadele ilişkileri söz konusudur. Marley ve Robins'in belirttiği gibi, "bulunan yer artık kimliğimizin sağlam bir desteği değildir ve modern insan artan oranda yurtsuzluk acısı çekmektedir". Yani artık her yer her yere yakındır, ulaşılmayacak hiçbir yer yoktur ama kimse sabit bir yere ait değildir. Modern insanın özellikleri arasında yer alan yurtsuzluk ilişkilere, dayanışma ve yardımlaşmaya yansımaları olmaktadır. Bu bağlamda aile, akrabalık ebeveynlik gibi kavramlar da değişime uğramaktadır. Burada annelik kavramının içerik ve kapsamı da bu değişimlerden nasibini almıştır.

Annelik kavramıyla ilgili toplumsal, kültürel ve bireysel düzeydeki baskılar ve beklentiler dikkat çekmektedir. Yaptırımlar, aslında bir türe toplumsal zorlamalar ve baskılardır. Biyolojik bir alan olan annelik üzerinde iktidar kurulmakta, ona dışarıdan müdahale edilmektedir. Düzenlenmesi gereken bir işleyiş olarak düşünülen "annelik" konusunda herkesin söyleyecek sözünün olduğu düşünülmektedir. Yani kadının bir parçası olan anneliği, bireysel hayatının dışında görülerek toplum tarafından denetlenen bir hal almaktadır. Kadından, toplumun beklediği davranışları sergilemesi beklenip, bu beklenti dışında davrandığında toplumsallaşma sürecinde başına gelebilecek durumları hak ettiği düşünülmektedir. Kadına ideal davranış kodları belirleyen toplum, kadının bu kodlara uymasını istemektedir. Annelik sadece bireysel bir deneyim olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun bir üyesi olarak kişinin üstlendiği bir rol olduğu için ondan mükemmel bir anne olması beklenir.

Modern dönemle birlikte birçok alanda dönüşüm ve değişim yaşanmıştır. Kız çocuklarının eğitim görme oranının artması, kadınların çalışma hayatlarında artış göstermesi toplumun değişiminin göstergesidir. Söz konusu olan bu durum kadınların daha ileriki yaşlarda anne olmalarına neden olmuştur. Badinter'in vurguladığı gibi, "18. yüzyıldan farklı olarak, bugün kadınların önünde kişisel çıkarlarına mı yoksa annelik işlevlerine mi öncelik

4 Bronislaw Malinowski, *Büyü, Bilim ve Din*. çev. Saadet Özkal. (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000), 35.

5 Aslı Ekici, *1980- 1990 Arası Türk Sinemasında Kentsel Ailede Kadının Konumu*. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-TV ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2007), 7.

verecelerine bağlı olarak anneliği benimsemek, reddetmek ya da müzakere etmek şeklinde üç olasılık bulunmaktadır”. Toplumda annelik olgusu kimlik anlamlandırma aracı haline gelmiş ki kadın birçok ortamda “çocuğunuz var mı?” sorusuyla karşılaşmaktadır. Kadının iş başvurusunda bile bu soru karşısına çıkabilmektedir. Kadının anne olup olmaması onun benliğini tamamlayan veya eksik olduğunu gösteren bir kabul haline gelmiştir.

Annelik kimliğinin özü, gelenekselden modern toplumsal ve kültürel yapılara geçişle birlikte dönüşüme uğrayıp toplumun koşullarına göre yeniden şekillenmektedir. Çalışmamızda katılımcılara anneliği nasıl tanımladıkları, iyi annenin özelliklerinin neler olduğu, annelerin görev tanımlarının neler olduğu yönünde sorular sorularak farklı kuşaklardaki katılımcıların annelik algıları sosyolojik açıdan değerlendirilmektedir. Annelik olgusundaki bu dönüşümün sosyolojik açıdan incelenmesi, toplumsal yapıyı anlamamızda büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, anneliğin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi, modern toplumların dinamiklerini anlamamıza katkı sağlamaktadır⁶.

Aile, toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilir ve annelik, bu yapının oluşturulmasında ve korunmasında önemli bir etkidir. Annelik, sadece çocukların bakımı ve eğitilmesini sağlamakla kalmaz aynı zamanda ailenin yapısını, geleceğini ve muhtevasını da şekillendirir. Geleneksel aile yapısında annelik iletişimi artıran, kişiye statü kazandıran önemli bir kimliktir⁷. Toplum açısından anneliğin çok fazla önemsendiği, kadınların anne olmamasıyla kendilerini amaçsız ve eksik hissetmeleri onlara dayatılmıştır⁸. Kadına yönelik annelik rolü beklentileriyle çekirdek aile yapısında da yoğun şekilde karşılaşmaktadır. Çekirdek aile yapısı kadına annelik rolüyle birlikte güç kazandırmış olsa da iyi anne olabilme baskısını dayatmıştır. Yani kadınlarda sadece anne olmaları beklenmemekte bunun yanında “iyi anne” olmaları da beklenmektedir. Beklenen “iyi anne” modeli oldukça yüksek dereceli özellikler taşımaktadır⁹.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, anne ve çocuk ilişkilerine yönelik yapılan çalışmalarda kadınların iyi bir anne olmaları gerekli hale gelmiştir¹⁰. Lewis’in belirttiği gibi “İdeal anne, çocukları küçükken asla ev dışında çalışmayan ve para kazanmak için çocuklarının iyiliğinden feragat etmeyecek kişidir; maddi kazançları ve kariyer gibi hedefleri asla çocuklarının refahının önüne koymayacak kişidir”. İyi bir anne, çocuğuna fiziksel ve ruhsal açıdan bütün ihtiyaçlarını karşılayabilmeli, anneye çok fazla sorumluluk yüklenmektedir.

6 Aksu Bora, “*Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü.*” *Yerli Bir Feminizme Doğru* (yay. haz.) Aynur İlyasoğlu - Necla Akgökçe. (İstanbul: Sel yayıncılık, 2001), 67-107.

7 Sirman, Nükhet, “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (4. Baskı) e. d. Ş. Tekeli (İstanbul: İletişim yayınları, 2010), 221-247.

8 Wendy Mitchell - Eileen Green, “I Don't Know What I'd Do Without Our Mam. Motherhood, Identity and Support Networks”, *The Sociological Review* 50/1 (2006), 1–22.

9 Shari Thurer, *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents The Good Mother*, (New York: Penguin. 1994).

10 Tardy, Rebecca. W. “‘But I Am A GoodMom’ The Social Construction of Motherhood Through Health-Care Conversations”, *Journal of Contemporary Ethnography* 29/ 4 (2000), 433–473.

Annelik kadınlar için beceri olarak görülmektedir. Yani toplumsal yargılarla “iyi bir anne” rütbesine sahip olmak, annelik kimliğine yönelik bir kanıttır¹¹.

Kadınlığa yönelik dayatılan normlar toplumsal iş bölümü alanında da kendini belli etmektedir¹² Kadınların ve erkeklerin iş bölümü farklı işlemektedir¹³. Rol, sorumluluk ve düşünce açısından kadınlardan farklı beklentiler vardır. Mesela, yetişkin kadınlardan annelik sorumluluklarını yerine getirmeleri adına şefkatli, anaç yapılı, tutumlu davranışlar sergilemeleri beklenmektedir¹⁴. Daha genç kadınlardan ise kendilerini anneliğe ve eşliğe hazırlamaları istenmektedir¹⁵. Toplumun farklı yaş gruplarındaki kadınlardan beklentileri de farklılık göstermektedir. Kadınlardan beklenen en büyük sorumluluk da çocuğun eğitimi meselesidir. Ailelerin kız evlatlarına en önemli mirası ev işlerini öğretmektir¹⁶. Toplumdaki anneler kızlarına ev işlerine yönelik bilgi verirken sürekli dillendirdikleri gibi “yaptığın banaysa öğrendiğin sana” düşüncesiyle kızların ileriki dönemlerde yöneteceği ev için erkenden hazırlıklara başlanmaktadır. En basit örneğiyle ilkokul kitaplarında bir metin okurken bile metni anlatan resimlerin toplumdan beklentilerini sergilemektir. Kitaplarında kız çocuğun mutfakta annesine yardım etme görüntüsü, erkek çocuğun babasının yanındaki koltukta oturup televizyon izleme görüntüsü toplumun cinsiyetlerden beklentileriyle ilişkili bir durumdur.

Anneliğe mükemmel çocuğu yaratan mimarlar rolü verilmektedir. Bu dayatma kadının annelik rolünü daha da ağır hale getirmektedir. Bu beklenti annelerin abartılmış annelik icrasını sergilemesine neden olmaktadır. Günümüzde “modern annenin yükü “geleneksel anne” modeline göre ağır basmaktadır. Modern anneden farklı beklentiler söz konusudur. Bu bağlamda modern annelerin çocukları modern tıp imkânlarıyla, uzmanların söylemleri doğrultusunda en gelişmiş bilgiler ışığında yetiştirilmektedir. Bütün bunların yanında anneden kişisel bakımını da ihmal etmemesi beklenmektedir. Makul olan kadın anne olmadan önceki hayatını da devam ettirebilen, kendisine yenilikler katabildir. Kadının hem çalışıp hem de çocuk sahibi olası modern kadının statüsünü artırmaktadır. Modern anne olarak tanımlanan kadınların rolleri arasında parçalanmışlıkları ve yetişememe duyguları söz konusudur. Modern anne çocuğun fiziksel ihtiyaçlarına önem verdiği kadar psiko-sosyal gelişimine de önem vermektedir. Çocuğunu iyi eğitilmiş birey şeklinde yetiştirmesi ondan beklenmektedir¹⁷.

11 Jessica L. Collett, “What Kind of Mother Am I Impression Management and The Social Construction of Motherhood”, *Symbolic Interaction*, (2005), 28/3, 327–347.

12 Candace West - Don H. Zimmerman, “Doing Gender”, *Gender and Society* 1/2 (1987), 125-151.

13 Jaime Lester, “Performing Gender in The Workplace”, *Community College Review* 35/4 (2008), 277–305.

14 Barbara J. Risman, “Gender As A Social Structure”, *Handbook of The Sociology of Gender*, ed. B. J. Risman vd., (E-Kitap: Springer, 2018), 19-43.

15 Heidi M. Gansen - Karin A. Martin, “Becoming Gendered”, *Handbook of The Sociology of Gender*, ed. B. J. Risman vd., (E-Kitap: Springer, 2018), 83-94.

16 Ann Oakley *Taking It Like A Woman*, (London: Flamingo, 1984).

17 Collett, “What Kind of Mother Am I Impression Management and The Social Construction of Motherhood”.

2. Yöntem

Tarihin farklı dönemlerinde değişik anlamlar yüklenen annelik olgusu, küreselleşmeyle beraber önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Modern dönemde kadınların kamusal alana daha fazla katılmaları, bilgi-iletişim teknolojileri, yoğun şekilde kullanmaları, çocuklar ve yaşlılar için gündüz bakımevleri gibi kurumsal yapıların yoğunluk kazanması kadınların annelik rollerini etkilemiştir. Bütün bu değişimler doğrultusunda bugünkü toplumlarda anneliğin dönüşümünün sosyolojik yönden değerlendirilmesi annelik bakımından temel dinamikleri anlamamız açısından önemli olacaktır.

Çalışmamızda, Bora'nın (2001) "*Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü*" ve Ahmet Murat Aytaç'ın "*Ailenin Serencamı*" adlı çalışmaları, kuramsal ve tarihsel arka plan sağlayarak önemli bir veri tabanı sunmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde anneliğin kuşaklararası değişen görünüşleri hakkında daha detaylı bilgi edinmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Çalışma verileri, Siirt il merkezinde 4 Aralık - 19 Aralık 2024 tarihleri arasında yapılan ve 15 günlük süreci kapsayan bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Çalışmanın katılımcı grubu Siirt il merkezinde yaşayan üç ayrı kuşaktan oluşan toplam 15 kadından oluşmaktadır. Farklı kuşaklardan katılımcıların tercih edilmesi, çalışmanın amacına uygun olarak, anneliğe ilişkin algıların dönemsel farklılıklar, eğitim ve teknoloji gibi değişkenler çerçevesinde nasıl inşa edildiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, farklı eğitim düzeylerine ve mesleki geçmişlere sahip katılımcıların örnekleme dahil edilmesi, çalışmanın hem geçerliliğini hem de temsil gücünü artırmıştır. Görüşmelerde temaların tekrarlanmaya başlamasıyla birlikte veri doygunluğuna ulaşıldığı değerlendirilmiş ve bu noktada görüşmelere son verilerek çalışmanın kapsamı sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla, görüşmecilerle sağlıklı iletişim kurularak katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri güvenli bir ortam oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, kadınların kendilerini daha rahat ve doğal hissedebilecekleri ev ortamlarında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, hem katılımcıların ifade özgürlüğünü artırmış hem de elde edilen verilerin derinliğini ve güvenilirliğini desteklemiştir.

Örnekleme grubu amaçlı örneklem yoluyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda araştırmada, Siirt ilinde ikamet eden, farklı kuşaklardan oluşan kadınlara, anneliği nasıl tanımladıkları, anneliğe ilişkin bilgilerini hangi kaynaklardan edindikleri, çocuklarıyla kurdukları ilişkiye yönelik sorular sorularak katılımcıların kuşaklararası annelik olguları analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma çerçevesinde nitel araştırma deseninden yola çıkarak üç kuşaktan oluşan kadınlara derinlemesine görüşme soru formları uygulanıp veriler toplanmıştır. Üç farklı kuşaktan kadın katılımcıların deneyimlerine dayanan anlatılar, nitel veri analizinde kullanılan anlatı analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmada, fenomenolojik bir yaklaşım çerçevesinde, annelik olgusunun ne anlam ifade ettiğinin yanı sıra bu anlamlandırmanın kuşaklar arası bireyler bağlamında nasıl şekillendiği tartışılmaktadır. Fenomenoloji kuramına göre; içinde yaşadığımız fiziksel dünya herkes

için farklı anlam taşımakta ve görelî bir özelliğe sahiptir. Gerçek anlamın kişiden kişiye, toplumdaki topluma, kültürden kültüre, kuşaktan kuşağa farklılık göstermesi ve bu gerçekte anlamın değişmesi, fenomenoloji yaklaşımını kullanılması gerektiği kılmalıdır. Bu yüzden değişimin, dönüşümün farklı annelik tanımına sebebiyet vermesi, araştırmanın deseni olarak fenomenoloji kuramının tercih edilmesini gerektirmiştir. Çünkü var olan bir nesne/olgu farklı özneler tarafından farklı şekilde yorumlanmakta, annelik olgusu buna göre imgenlenmektedir.

Fenomenoloji yaklaşımının yanı sıra çalışmada annelik olgusu; Bourdieu'nun sermaye kuramı bağlamında tartışılmaktadır. Bourdieu'ya göre sermaye kavramı toplumun biriktirilmiş tarihidir. Bu durum, Bourdieu'nun sosyolojik anlayışında sosyal dünyanın ne şekilde işlediğini daha ayrıntılı şekilde araştırabilmemiz ve toplumu doğru şekilde anlayabilmemiz için önemli bir konudur. Bourdieu'nun belirttiği gibi, "sermaye ya materyal şeklinde ya da içselleştirilmiş 'katılmış' şekilde biriktirilmiş iştir. Her bir aktör ya da grup tarafından sermaye şahsen ve özel olarak öğrenilir ki bu şekilde metalaştırılmış ya da canlı iş şeklinde sosyal enerjinin sahiplenilmesi de mümkündür. Yani sermaye, aktörlerin veya grupların düşünce ve davranışlarını formüle ettikleri, topluma ait alışkanlık, kodlama veya kalıpların bütünüdür. Söz konusu bu formülasyon neticesinde aktörler ya da gruplar davranışlarının meşruluğunu sağlarlar. Zamanla ve yeni davranışlar yoluyla sermaye kendini yeniden üretir. Söz konusu bu sermaye aslında toplumun mantıksal pratikleridir.

Bu mantıksal pratikler, sosyal alan için tesis edilmiş anlamdır. Bir sosyal aktör eğer söz konusu bu kodlama içerisinde hareket ederse, davranışlarını önceden hesaplayabilmek mümkün hale gelmektedir"¹⁸. Annelik olgusunun kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler yoluyla sürdürülmesi bu kuramı kullanılabilir kılmaktadır. Söz konusu annelik olgusunun medya, eğitim gibi kurumlar aracılığıyla benimsenmesi ve bütün kesimlere hitap edip, kuşaktan kuşağa aktarılması, bir sermayenin olduğunu özetlemektedir. Bu da çalışmamızda sermaye yaklaşımının kullanılmasını gerektiği kılmaktadır.

Çalışma, iki boyutta ilerleyeceğinden teorik perspektifin oluşturulmasından sonra, ikinci boyutta saha uygulamasının, sosyolojik araştırma yöntemlerinden nitel yöntemle yürütülmüştür. Çalışmanın, Siirt ilinde yaşayan kadınların genel evrende analiz sürecine ve doygunluğa ulaşma durumuna göre; bu kadınların üçte biri 65 yaş üstü üzeri, üçte biri 35-64 yaş aralığında ve üçte biri de 18-34 yaş aralığında olan kadınlardan oluşmaktadır. Çalışmada derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış olup, bunun için katılımcıların; anneliğe bakış açıları, aile türü, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve meslek değişkenlerinden hareketle 26 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

18 Pierre Bourdieu, "Sermaye Biçimleri", *Sosyal Sermaye*, Der. M. M. Şahin - A. Z. Ünal (İstanbul, Değişim Yayınları, 2010), 45-75.

2.1. Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Çalışmada “geleneksel annelik” kavramı çoğunlukla geleneksel toplumsal yapılarının ürettiği annelik anlayışına uygun şekilde ele alınmıştır. Bahsedilen anlayışa göre, “her kadın anne olmayı istemelidir ve tam anlamıyla kadın olabilmek için mutlaka anne olabilmelidir. Annelik içgüdüseldir ve annelik içgüdüğü sayesinde tüm kadınlar doğal olarak anneliği bilirler. Çocuğun bakımından öncelikli olarak anne sorumlu olmakla birlikte ailedeki diğer kadınlar ve evin büyük çocukları anneye yardım ederler. Annelik kutsaldır ve iyi bir anne fedakâr ve şefkatli olmalıdır”¹⁹. Bu çalışmada veri toplama süreci, nitel araştırma yöntemine uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla yürütülmüştür. Üç farklı kuşaktan kadın katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler, anneliğe ilişkin algıların kuşaklar, dönemsel değişimler, eğitim düzeyi ve teknolojik gelişmeler gibi faktörler doğrultusunda nasıl şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Katılımcılar, evlerinde ağırlıklı olarak yüze görüşmelerle dinlenmiş; bu yöntem, katılımcıların kendilerini daha rahat ve özgür bir biçimde ifade etmelerini sağlamıştır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış form temelinde ilerlemiş ve içeriğin yoğunluğuna göre 60 ila 90 dakika arasında sürmüştür. Veriler, görüşmelerin ses kaydına alınması ve ardından yazılı hâle getirilmesiyle kayda geçirilmiş, anlatı analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Görüşmeler sırasında tekrar eden temaların ortaya çıkmasıyla veri doygunluğuna ulaşıldığı değerlendirilmiş ve bu noktada görüşme süreci sonlandırılmıştır. Süreç boyunca geçerlilik ve güvenilirlik ilkeleri gözetilmiş; katılımcılarla etkili iletişim kurularak açık, samimi ve güvenli bir etkileşim ortamı oluşturulmuştur.

2.2. Araştırmanın Veri Analiz Süreci

Araştırmanın verileri toplanırken deşifreleri de yapılmıştır. Araştırmanın transkriptleri yapılırken açık, eksen ve seçici kodlama kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme şeklinde ses kayıtları alınarak yapılan araştırmada bütün ayrıntılar deşifre edilmiştir. Açık kodlamayla başlanan araştırmada elde edilen veriler sonradan parçalara ayrılmıştır. Paragraf şeklinde okunan verilerle kodlama yapılmıştır. Kodlama sırasında katılımcının neyi vurguladığı baz alınmıştır. Bu şekilde paragraflar arası ilişki, benzerlikleri görme imkânı doğmuştur. Seçici kodlama yoluyla bulgular en yalın haliyle kavramlaştırılarak sorulardan yola çıkılarak merkezi temalar altında birleştirilip kodlama yapılmıştır. Bu şekilde metinler yeniden okunup çalışma ana temalar altında analiz edilerek son şeklini almıştır.

3. Bulgular

3.1. Katılımcı Grubun Demografik Özellikleri

Siirt ilinde bulunan üç farklı kuşaktan oluşan katılımcılar ile görüşme yapılırken katılımcılara araştırma çerçevesinde isimlerine dair bilgi verilmeyeceği bildirilmiştir. Bu çerçe-

19 Müge Yurtsever Kılıçgün - Ayşe Kılıçkaya. “Geleneksel Annelik Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8/5 (2016), 2867-2881.

vede onlara harflerden oluşan kodlar verilmiştir. Yaşlı kuşak olarak ifade ettiğimiz birinci kuşak katılımcıların kodları A1, A2, A3, A4, A5 şeklinde, orta kuşak olarak ifade ettiğimiz ikinci kuşak B1, B2, B3, B4, B5 şeklinde adlandırılırken genç kuşak olarak ifade ettiğimiz üçüncü kuşak ise C1, C2, C3, C4, C5 şeklinde adlandırılmıştır. Genç kuşak 35 yaşından küçük katılımcılardan, orta kuşak 35 yaş ila 64 yaş aralığındaki katılımcılardan, yaşlı kuşak ise 65 yaş ve üzerindeki katılımcılardan oluşmaktadır. Böylece aynı kuşak içerisinde yer alan katılımcılar aynı harf ile eşleştirilmiştir. Bu bağlamda annelik ile ilgili deneyimlerin, anneliğe bakış açısının kuşaklar arasında değişip değişmediği konusunda karşılaştırma yapılarak daha sağlıklı olacağı yönünde analizler yapılmıştır. Bunun yanı sıra anneliğin tanımlanma biçimlerinin kuşaklar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı, annelik ile ilgili bilgilerin ve deneyimlerin kuşaklar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı ve sosyo-kültürel değerlerin anneliğe bakış açısına etkisinin olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çalışmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özellikleri birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak şeklinde detaylı bir biçimde gösterilmektedir.

Tablo 1: Birinci Kuşak Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Evlilik Durumu	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
A1	77	Ev hanımı	Dul	Yok	10
A2	66	Ev hanımı	Evli	İlkokul	4
A3	65	Ev Hanımı	Evli	Yok	4
A4	66	Ev Hanımı	Dul	Yok	9
A5	65	Ev hanımı	Evli	Yok	2

Tablo 2: İkinci Kuşak Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Evlilik Durumu	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
B1	47	Öğretmen	Evli	Lisans	2
B2	46	Ev hanımı	Evli	Yok	2
B3	44	Öğretmen	Evli	Lisans	3
B4	35	Ev hanımı	Evli	Ortaokul	3
B5	35	Akademisyen	Evli	Doktora	1

Tablo 3: Üçüncü Kuşak Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Meslek	Evlilik Durumu	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
C1	31	O. Ö.Öğretmeni	Evli	Lisans	2
C2	29	Doktor	Bekar	Lisans	Yok
C3	29	Öğretmen	Bekar	Yüksek Lisans	Yok
C4	26	Avukat	Evli	Lisans	Yok
C5	19	Muhasebeci	Bekar	Lise	Yok

Üç farklı kuşakta bulunan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik verdiğimiz tabloda eğitim konusundaki sonuçlara baktığımız zaman yaşlı kuşak olarak tanımladığımız kuşakla orta ve genç kuşak katılımcıların eğitim düzeyleri arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. Yaşlı kuşak katılımcıların eğitim düzeylerinin, genç ve orta kuşak katılımcıların eğitim düzeylerine oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Birinci kuşak olarak adlandırdığımız yaşlı kuşak 5 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu kuşak içerisinde yer alan 4 katılımcı eğitim almamış, okuma yazma bilmemektedir. Kalan 1 kişi ise ilkökul mezunudur.

Orta kuşak olarak adlandırdığımız ikinci kuşak katılımcıların birinin okuma yazması yok, biri ortaokul, ikisi lisans, biri doktora mezunudur. Genç kuşak olarak adlandırdığımız üçüncü kuşaktan ise biri lise mezunu, üçü lisans, biri yüksek lisans mezunudur.

Görüldüğü üzere yaşlı kuşak katılımcıların dördü eğitim almamış, orta kuşak katılımcıların hepsi eğitim almış kesimden oluşmaktadır. Yine genç kuşakta bulunan herkes eğitim almış ve ileri eğitim seviyelerini tamamlayanlara rastlanmaktadır. Yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru genel olarak baktığımızda günümüze yakın dönemlerde kadınların, eğitime önem verdikleri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için uğraştıkları ve eğitim seviyelerinde artış gözlenmektedir. Birinci kuşak katılımcıların buldukları eski dönemlerin koşullarını değerlendirirken, o dönemdeki kız çocuklarının eğitim imkânlarının günümüze oranla daha sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun sebebi olarak; buldukları eski dönemin sosyokültürel ve ekonomik koşullarının eğitim alabilecekleri imkânlarla sahip olmamasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda yaşlı kuşak katılımcılar yapılan görüşmelerde eğitimlerini gerçekleştiremediklerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Bizim zamanımızda kızın okula gitmesi hoş karşılanmazdı, buna ekonomik durumumuz da müsaade etmezdi. 12 kardeşiz biz. Kimi okutsun kimi okutmasın babam. Sadece erkekleri okutabili. Kızlar okuyup da ne yapacak düşüncesi vardı. Okutsanız bile maşın, kocasına faydası olacak düşüncesi vardı. Hepinizi okula gönderme imkânım yok diyordu. Annenize yardımcı olup, nasıl annelik yapacağımızı öğrenmemiz istenirdi. Okuyamadığım için içimde bir ukde kaldı açıkçası. Belki okusaydım bir meslek sahibi olurdu, bugün çekmek zorunda olduğum sıkıntıları çekmezdim. Ama düşününce

babam da haklıydı. Çünkü o dönemde kız çocuk okutmak hoş karşılanan bir durum değildi. Ev işlerinde annemize yardım ederek büyütüldük.” (A4)

“Anne babamız eğitim almamıştı ki bize o dönemde eğitim almanın önemini anlatsınlar. O dönemde kızların eğitim alması çok önemli bir mesele olarak görülmezdi. Kız kısmı ev işleriyle meşgul olur, annelerine yardım etmek zorundaydılar.” (A5)

Görüşme yaptığımız yaşlı kuşak katılımcılar, kendi anne babalarının eğitim seviyelerinin düşük olmasının onları etkilediğini, geleceklerine farklı yön verdiğini belirtmişler. Görüşülen kişiler büyüklerinin eğitimsiz olmalarını temel sorun olarak algıladıkları görülmektedir.

Görüşmeye katılan genç kuşak katılımcıların biri doktor, biri avukat, biri lise öğretmeni, biri okul öncesi öğretmeni olarak görev yapmakta bir kişi ise serbest muhasebecidir. Bu grup içerisinde yer alan katılımcıların hepsi bir mesleğe sahiptir ve düzenli bir gelire sahiptir. Orta kuşağın çalışma durumuna baktığımızda; ikisinin öğretmen, birinin akademisyen, ikisinin ev hanımı olduğu görülmektedir. Yaşlı kuşak katılımcıların ise hepsinin ev hanımı olduğu dikkat çekmektedir.

Geçmiş döneme bakıldığında kadınların çalışma hayatına katılması, kadınların çalışma alanlarında görülmeye başlanması I. ve II. Dünya Savaşlarına denk gelmektedir²⁰. Bahsedilen dönemde erkeklerin savaşta silah alanında çalışmaları, sanayide kadın işgücüne ihtiyacı doğurmuştur²¹. Sanayileşme ile birlikte kadının çalışmaya başlaması, ekonomik alanda istihdam ihtiyacına duyulan boşluğunu doldurması her geçen gün kadın istihdam ihtiyacına olan ilgiyi de arttırmaya başlamıştır²². İlk dönemlerde düşük ücret ve kötü çalışma şartlarında çalışmak zorunda olan kadınların sanayi devrimiyle birlikte ücretli kadın işgücünün ortaya çıkmasında bir dönüm noktası yaşadığını ifade etmek mümkündür. Günümüzde kadınlara sunulan hizmet sektörü artmıştır. Böylece kadın işgücü sayısında artış görülmektedir. Bunun sebepleri şu şekilde sıralanabilir: Gelişen eğitim imkânları, boşanma sayılarının artışı, evliliklerin azalması, evlilik yaşının yükselmesi, demografik yapıdaki değişimler, yasaların koruyuculuğu şeklindedir. Toplumun kalkınıp ve ilerleyebilmesi adına kadınların toplumsal süreçte üretebilmesi elzem olmuştur. Böylece kadınların istihdam oranı artacak, kadınlar farklı sorunlarla başa çıkacak bunun yanı sıra gelir sahibi olup aile bütçesine katkıda bulunarak yaşam standartlarının iyileşmesini sağlayacaklardır.²³

20 Faruk Kocacı - Veda B. Gökçaya, “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6/1 (2005), 195-201.

21 Aysel Ersöz G. “Yönetici Kadınların ve Eşlerinin Ev İçi İş Bölümü Konusundaki Tutum Ve Davranışlarına İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 14/1-2 (1993), 42.

22 Zekai Özdemir vd., *Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği*, International Conference On Eurasian Economies 11-13 October (Almaty- Kazakistan. 2012).

23 Meryem Koray, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri”, *Çalışma ve Toplum Dergisi* (2011), 13-53.

Görüşmemizde genç ve orta kuşak katılımcılar, yaşam koşullarının ağırlaşmasından dolayı kadınların aile bütçesine katkıda bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Yaptığımız görüşmelerde genç kuşak katılımcıların çalışmaya yönelik düşüncelerini bu şekilde dile getirmişlerdir:

“Günümüzdeki sosyo-ekonomik şartlardan dolayı kadınlar çalışma hayatına katılmadır. Aile bütçesine katkıda bulunmalı. Çocuğun geleceğini düşünen kadın, evde oturup çocuğunu besleyerek, evde oyunlar oynatarak bir yerlere gelmesini sağlayamaz. Ekonomik açıdan da elinden gelen desteği vermelidir. Ona en iyi eğitim alacağı imkanları sunmalı, aktivitelerini geliştirici kurslara göndermeli vs. Evet bu durum kadınları zorlayacak bir durumdur. Hem annelik görevini yapmak hem çalışma hayatında aktif olmak zor oluyor ama şartlar bunu gerektiriyor. Kadın çalışma hayatına katılıp kendini de geliştirmeli. Çocuklarına sosyo- kültürel ve ekonomik açıdan yetebilmeli diye düşünüyorum.” (C3)

“Bu dönemde tek kişinin ailede çalışıyor olması çok zor maalesef. Hayat pahalı, geçinmek gün geçtikçe zorlaşıyor. Çoluk çocuğun iyi geçinebilmesi adına kadın kendinden fedakârlık yapıp çalışmalı evet çok zor bir durum bu ama elzem bir durum. Bence dengeyi kurabilecek bir şekilde çalışması gerekmektedir. Kadının anneliği tabi ki çok önemlidir ama diğer taraftan çalışma hayatı da çok önemlidir. Kadının bu iki rolünü dengeli bir şekilde yürütebilmesi için bazı desteklere ihtiyaç vardır. Özellikle çocuğun büyüme döneminde kendisine esnek iş imkânları sunulmalı, babanın anneye destek olması gerekmektedir. (C4)

“Sanayileşmeyle birlikte kadın iş hayatına aktif olacak katılmaya başlamıştır. Kadının çalışması aile içi rollerin değişmesini gerekli kılmıştır. Babalara bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Geleneksel aile yapısının dışında bir durum söz konusu olmaktadır. Kadın hem annelik hem çalışma hayatını birlikte yürütünce bazı durumlarda yetemediği oluyor ve kadın vicdan azabı çekiyor. İşte bu vicdan azabından eşinin yardımıyla kurtulabilir.” (C1)

Yapılan görüşmelerde de anlaşıldığı üzere şehir yaşamının yoğunlaşmasıyla bireyler geçim sıkıntısı yaşamakta, ekonomik sıkıntılar artmakta, bireylerin ihtiyaçları artmakta, eğitim ve mesleki uzmanlaşmanın önemi artmaktadır. Bu durum genç ve orta kuşak kadınların çalışma hayatına katılmalarını gerekli kılmaktadır.

Modernleşmenin yol açtığı toplumsal ilişkilerdeki değişen durumlar, aile içindeki evlilik yaşamını da etkilemektedir. Modernleşmeyle birlikte bireysel özerklik, kişilerin önceliği olmuştur. Geleneksel modelde erkek evinin reisi kadın ev işleriyle ve çocuklarıyla ilgilenmekteydi. Kadının ve erkeğin keskin rol dağılımı modernleşmeyle birlikte farklılaşmıştır. Bu farklılıklara sebep olan durumlar, kadınların iş gücüne katılmaları, özgürleşmeleri, eğitim seviyelerini yükseltmeleridir. Erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan değişim, devam eden serbestleşme ve yaşam biçimlerinin bireyselleştirilmesi, bu süre-

cin göstergeleri arasındadır. Bu durum aile ve evlilik kalıplarının bireyselleşme eksenindeki değişiminin önemli bir anlatısıdır, bu süreçler kadınların modern dönemde evliliklerini ertelemesine sebep olmuştur. Görüşmeye katılan birinci kuşak katılımcıların evlilik yaşlarına baktığımızda; beş katılımcıdan ikisinin on yedi yaşında, birinin on iki yaşında, birinin on beş yaşında kalan bir kişinin de on sekiz yaşında evlendiği görülmektedir. Yani yaşlı kuşak evlilik yaş ortalaması 15 yaş olarak görülmektedir.

Orta kuşak katılımcıların evlilik yaşlarına baktığımızda birinin otuz dört, birinin yirmi dokuz, birinin yirmi dört, birinin yirmi, birinin on beş yaşında evlendikleri görülmüştür. Yani orta kuşağın evlilik yaş ortalaması 24 yaş olarak görülmektedir. Genç kuşak katılımcıların evlilik yaşlarına baktığımızda ise; birinin yirmi beş, birinin yirmi iki yaşında evlendiği kalan üçünün de bekâr olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kuşaklar arasında evlilik yaşının zamanla arttığı gözlenmektedir. Eğitimlerini devam ettirmek isteyen orta ve genç kuşak katılımcıların evliliklerini erteledikleri, daha geç yaşlarda evliliği tercih ettikleri görülmektedir. Yaşlı kuşak katılımcıların evliliklerinin erken yaşlarda gerçekleştirildiğine dair düşüncelerini bu şekilde ifade etmişlerdir:

“Daha oyun çağındayken evlendirildik, sanki evlilik kaçacaktı da bu kadar acele ettiler. 12 yaş daha neyin ne olduğunu bilmeden evlendim. O dönemde okula gitmeyen kız evde ne yapacaktı ki. Sonu erken yaşta evlilik oluyordu işte. Bez bebeklerimizle oynamamız gereken yaşlarda kucakımıza çocuklarımız almış olduk. Kimse annelik yapabilir mi bu yaşta diye düşünmeden kızını erken yaşta evlendiriyordu. Çocuk yaşta gelin ettiler, biz cahil bıraktılar. Halbuki biraz daha büyük yaşta evlenip ileriki yaşlarda anne olsaydım daha bilinçli bir anne olurum, zor şartlarda olmama rağmen dokuz çocuk doğurmazdım.” (A4)

“Görücü usulüyle küçük yaşta hiç görmediğim biriyle evlendirildim. Cahillik o kadar fazlaydı ki evleneceğimiz kişiyle ancak düğün günü görüşmüş oluyorduk. Küçük yaşta, eğitimsiz şekilde evlendirilip, küçük yaşta kaynanamızın dedikleriyle, bize öğrettikleriyle hareket ederdik. Eğitim alamadan büyüdüm içimde büyük bir ukde kaldı. (A5)

Geleneksel dönemde kadına bireyselliğini kazanmasına izin verilmeyerek babasının evinden direk kocasının evine geçirilip yuvasını kurması sağlanmaktaydı. Kadın için seçenezsiz tek yazgı evlilik olgusuyla Simone de Beauvoir’un belirttiği gibi, “aile içerisine sıkışmış kadının toplum içerisindeki konumunun evlilik ile ilişkisine göre belirlendiğini söylemektedir”²⁴. Görüşmelerde belirtildiği üzere yaşam koşulları, kadınların erken yaşta evliliklerini gerekli kılmıştır. Yaşlı kuşak katılımcıların bilinç düzeyinin düşük olması, onların şu anki zor durumlarının nedenini geçmişteki olumsuz düşünce yapısına bağladıkları görülmektedir.

24 Beauvoir De Simone, *Kadın, İkinci Cins II: Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, 8. Baskı, (İstanbul: Payel Yayıncılık, 2010).

3.2. Kadınların Anneliği Tanımlama Biçimleri

Annelik olgusu, biyolojik işlevin yanı sıra toplumsal süreçlerden etkilenerek sosyal olarak yeniden inşa edilmektedir. Böylelikle zamana ve bağlama dayalı anlamının değişmesi kaçınılmazdır. Evrensel annelik değimi söz konusu olmadığı gibi anneliğin evrensel bir tanımını da yoktur. Fenomenoloji kuramının belirttiği gibi, içinde yaşadığımız fiziksel dünya her birey için farklı anlamlara sahiptir, görelî bir özelliğe sahiptir. Kişiden kişiye bile olgunun anlamı değişebilmektedir. Görüşmemizde katılımcıların anneliğe yönelik tanımlamalarına bakıldığında şu temalara ulaşılmıştır.

Tarihi anlamda doğal bir yapılanma gibi görünen aile, “doğal unsurların ve üyelerinin biyolojik birlikteliğinin çok ötesinde toplumsal uyum ajanı” olarak kadının denetim altına alınmasına etkide bulunmaktadır. Adorno ve Horkheimer’a göre, “Ataerkil ideolojinin “akıl dışılığını rasyonalize eden aile”, toplumsal uyum aracılığıyla, toplumsal sistem tarafından talep edilen görevlerle başa çıkabilme becerilerini sağlayacak şekilde kadınları biçimlendirmektedir. “Hamarat ev kadını ve çocuklarının annesi” esasına dayalı aile kültürü yoluyla, varoluşunun anlamı “kurban ve iyi olmaya gönüllü bir şekilde rıza göstermeyle” kutsallaştırılan kadın, boyun eğmeye ve fedakârlığa zorlanmaktadır”²⁵. Araştırmamızda üç farklı kuşakta bulunan katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde; katılımcıların anneliği algılayışları, anneliği tanımlamalarına bakılmıştır. Üç farklı kuşaktan oluşan gruplarda konuyla ilgili önemli benzerlikler dikkat çekmektedir. Bütün gruplardaki katılımcılar anneliği “annelik fedakârlıktır” şeklinde ifade etmektedirler. Onların bakış açısında, “anneliğin olmazsa olması fedakârlıktır, bir kadın her türlü fedakârlığa boyun eğecek ise anne olabilir ama fedakârlık gösteremeyenler anne olamazlar” ifadeleri sürekli dile getirilmiştir. Bütün annelerin fedakâr olmaları gerektiğine dair bütün katılımcılar hem fikir iken fedakârlık biçimlerine baktığımız zaman kuşaklar arasında farklılıklar oluşmaktadır. Yaşlı kuşak katılımcılara göre fedakârlık “yemeyip yedirmek, giymeyip giydirmek, odun ateşiyle çocuğunun elbiselerini ütölemek vs” şeklinde ifade edilmiştir.

Orta kuşak ve genç kuşak ise fedakârlığı “gideceği tatil yerine çocuktan dolayı gidememek, arkadaşlarıyla gezilere veya eğlencelere katılamamak, eşiyile daha az vakit geçirmek zorunda olmak vs” konulardan bahsetmişlerdir. Böylece genç ve orta kuşak katılımcıların fedakârlığın alanını geleneksel kodların ötesine taşıyıp, sosyo-kültürel hayatın bütün alanlarını kapsayacak geniş bir yelpazeden değerlendirmişlerdir. Konuyla alakalı katılımcılar bunları dile getirmişlerdir:

“Bence annelik mucizedir, hayattaki en büyük fedakârlıktır. İnsanın kendi hayatından ödün vermesidir. Anne olduktan sonra birçok planınızı ertelemek durumunda kalabiliyorsunuz. Bazen kariyerimize ara vermemiz gereken bir durum olabiliyor, bazen gideceğimiz tatil yerini çocuğa göre plan yapmamız gerekebiliyor veya katılmak istediğimiz

25 Max Horkheimer - W. Theodor Adorno, *Sosyolojik Açılımlar*, çev. Mehmet Sezai Durgun - Adnan Gümüş, (Ankara: Bilgisu Yayıncılık, 2015), 153-156

bir geziyi erteleyebiliyoruz, okuyacağımız bir kitabı erteleyebiliriz. Annelik, kişinin kendisinden büyük fedakarlıklar yapmasını gerektiriyor. Çocuğa en iyi imkânları sunabilmek adına kişinin ne kadar yorulduğunun farkına varmamasına sebep olabiliyor. Annelik öyle büyük bir fedakârlık ki kişi kendini ve isteklerini unutabiliyor.”(C1)

“Annelik, güzel bir duygudur, paylaşımdır, fedakârlıktır, sevgidir, çocuğu korumaktır. Kısacası büyük fedakârlıktır, çocuklarımıza yaptıklarımızı aslında hayrımıza yapıyoruz. Annenin çocuğu için yemesinden, içmesinden feragat edip çocuğuna yedirmek, içirmektir. Çocuğun bütün ihtiyaçları için gece gündüz çalışmaktır. Çocuğu hastalandığı zaman başında sabahlamaktır annelik. Eski zamanın zorluklarına rağmen çok büyük fedakârlıklarla çocuklarımızı büyüttük. Ama bu bize dinen bir görevdir. Allah bize çocuklarınıza merhamette bulunun diye buyurmuştur. Anne yüreği çok önemlidir. Çocuklarımın dışında çocuklarımın çocuklarını da çok seviyorum eşlerini de çok seviyorum. Çocuğumdan dolayı çocuğumun ailesini de çok seviyorum.” (A3)

Kuşaklar arasında “fedakârlık” geleneksel ve modern annelik tanımlarında çok önemli bir konumdayken, kuşaklar arasında “fedakârlık biçimleri” farklılık göstermektedir. Yaşlı kuşak geleneksel anlamlar ile fedakârlığı dile getirmiştir. Annelik ve fedakârlık tarihsel süreçte farklı kuşaklar ve toplumsal değişimlerle birlikte farklı şekillerde algılanmış ve anlamlandırılmıştır. Genç, orta ve yaşlı kuşaklar arasında anneliğin fedakârlık anlayışı, toplumsal değerler, bireysel beklentiler ve kültürel farklılıklarla şekillenmiştir. Bu farklı kuşaklar annelikteki fedakarlığı farklı açılardan değerlendirmektedir. Genç kuşak, annelerin fedakarlığını bağımsızlık, kariyer hedefleri ve kişisel gelişimle bir denge kurma arayışında şekillendirmektedir. Orta kuşak, annelerin fedakarlığını aileyi geçindirme, çocukların geleceğini güvence altına alma ve onları iyi şekilde yetiştirme sorumluluğu olarak görmektedir. Yaşlı kuşak ise annelerin fedakarlığını, kadınların her şeyden önce gelen sorumlulukları olarak görüp, kendi kişisel istek ve yaşam hedeflerinden feragat etmeyi gerektiren rol olarak ifade etmektedirler.

Modernleşme süreci gelenekselden yeniliğe dönüşümü, geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına geçiş ifade etmektedir. Geleneksel toplum yapısında kadından rolüne uygun davranması beklentisi modern dönemde de görülmektedir. Kadından modern dönemde de beklentilere uygun davranışlar sergilemesi beklenir. Kadın modern dönemde iş hayatına başlayıp ev gelirine katkı sağlarken ev işlerini de yapmakla yükümlüdür²⁶.

Genç ve orta kuşak katılımcılar ile yaşlı kuşaktaki katılımcılar arasında çarpıcı benzerlik de katılımcıların anneliği tanımlarken, anneliğin sorumluluk gerektirdiğine yönelik görüşleridir. Bir annenin çocuğundan, evinden, ailesinden sorumlu olması gerekliliği sürekli dile getirilmektedir. Bütün gruplardaki katılımcılar annelerin sorumluluk duygusuna sahip olmasından bahsetmiştir. Fakat annelerin neyden sorumlu oldukları farklı şekillerde dile getirilmiştir. Orta ve genç kuşak katılımcılar çocuğun yaşadığı ortamdan kaynaklı, kaygı

26 Çetin Halis, *Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi* (Doğu Batı, 2003), 11-40.

endişesine yönelik sorumluluk sahibi olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yaşlı kuşak ise; çocuğun edebi, terbiyesi, dini öğretilerinden sorumluluktan bahsetmektedir. Konuyla alakalı katılımcılar görüşlerini bu şekilde dile getirmektedirler:

“Bana göre annelik geçmişte farklıydı günümüzde farklı. Bugün babaların çok az sorumluluk aldığı ve annelerin her şey olduğunu görüyorum. Anne aynı zamanda çocuğun öğretmenidir, arkadaşısıdır. Yani onun her şeyidir. Günümüzde annelerin sorumlulukları artmış durumdadır. Çünkü günümüzü geçmişle kıyasladığımızda sosyo- kültürel hayattaki değişimleri görmekteyiz. Eskiden mesela çocuklar sokakta arkadaşlarıyla oynayarak büyüyorlardı. Şimdi çocuklar evde apartmandan dışarı çıkmıyorlar, eve hapsolmuş şekilde büyüyorlar. Sanal âlemde arkadaşlık kuruyorlar. Ellerinde sürekli tablet ve telefonla dolaşiyor çocuklarım. Onların hangi sitelere girdiğinden, sanal âlemde kiminle arkadaşlık ettiklerini takip etmek zorundayız. Bundan kendimi sorumlu hissediyorum. Çocukların apartmanda rahatsızlık vermemeleri adına evde koşmalarına bile izin verilmiyor. Sürekli kurullarla büyümek zorunda kalıyor. Anne birçok role bürünerek bir yandan anne olarak, bir yandan öğretmeni olarak, bir yandan arkadaş olarak birçok sorumluluğunu yerine getirmenin zorluğunu yaşıyor. Çocukların Güzel yerlere gelmeleri için elimizden geldiğince maddi manevi bütün ihtiyaçlarını gidermek için uğraşyoruz. Çocuğun her şeyinden sorumlu olmak zordur, çünkü toplum bunu ondan beklemektedir. Babaların devreye girerek biraz sorumluluk alarak annenin yükünün bir nevi azaltması gerektiğine inanıyorum.” (B1)

“Bence annelik çok kutsal bir olgudur. Çok kıymetli bir şeydir. Herkes anne olmalı bu duyguyu yaşamalıdır. Ama sorumluluğunu da yerine getirmelidir. Anne çocuklarının yemelerinden, içmelerinden sorumlu olmalıdır. Özellikle terbiyesinden sorumlu olmalıdır. Ahlakı çocuğa anne verir. Çocuk kötü ahlaklı olursa annesine lanet edilir. Çocuğun terbiyesi annesinin sorumluluğundadır. Babalar zaten akşama kadar iş yerinde çalışıyorlar, akşamları bir saat çocukları görebiliyorlar. Zaten yoruluyorlar çocuklarla ilgilenecekleri vakitleri de olmuyor. Anneye çocuğun ahlakı, terbiyesi, bakımı için çok fazla sorumluluk düşüyor.” (A1)

Görüşmelerde orta ve genç kuşağın sorumluluğun sadece annelerde olmaması gerektiğinin altını çizerek babaların da sorumluluk almaları gerekliliğinden böylece kadının yükünün bir nevi azalacağından bahsetmişlerdir. Yaşlı kuşak ise babaların gün boyu çok yorulduğu, bu sorumluluğu sadece annelerin alması gerektiğini dile getirmiştir.

Görüşmelerde annelik ile ilgili tanımlara yönelik bilgi sahibi olmak adına “annelere neyin yakışmadığı “sorumludur. “Anneliğe sorumsuzluk yakışmaz” yanıtı yoğun şekilde bütün gruplarda verilen cevaplardandır. Bunun yanı sıra bir kadının anne olmasıyla birlikte çocuklarına karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmesi gerekliliğinin altı sürekli çizilmiştir. Bir kadını anne yapan en önemli özelliklerden birinin “sorumluluk sahibi olması gerektiği” vurgulanmıştır.

Annelik, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi aktarımıdır: Yaptığımız görüşmelerde üç kuşak katılımcılar, anneliği kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübe birikimi olduğunu söylemişlerdir. Yaşlı kuşak katılımcılara göre; geleneksel yöntemler ile devam ettirilen yakın çevredekilerin bilgileri sayesinde paylaşıp aktarılarak gerçekleştirilen öğrenme sürecidir. Genç ve orta kuşak katılımcılar ise, “geleneksel yöntemlere ilaveten iletişim teknolojilerinden faydalandıkları bilgi öğrenme süreci” şeklinde ifade etmişlerdir. Yaşlı kuşak katılımcılar anneliklerini kendi annelerine benzetmektedirler. Annelik konusunda birçok bilgiyi anne, komşu, hala ve teyzelerinden öğrendiklerini sürekli dile getirmişlerdir. Orta ve genç kuşak katılımcılar ise annelik konusunda annelerini örnek aldıklarını onun yanı sıra çocuk pedagogları, instagramdaki çocuk gelişim sayfalarını takip ettikleri, sosyal iletişim kanallarından faydalandıklarının altını çizmişlerdir. Çocuk yetiştirme konusunda bütün gruplarda bulunan katılımcılar annelik hususunda büyüklerinin bilgisinden faydalanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Genç ve orta kuşak katılımcılar bu bilgilere ilaveten bilgi iletişim kaynaklarından faydalanmaktadır. Anneliğe yönelik geleneksel metotların yüzyıllardır kullanılıyor olması bize yine Bourdieu’nun “sermaye kuramı”nı hatırlatmaktadır. Annelik olgusunun kuşaktan kuşağa geleneksel yöntemlerle aktarılan bilgiler sayesinde sürdürülmesi bu kuramı kullanılabilir kılmaktadır. Söz konusu annelik olgusunun eğitim, medya gibi kurumlar aracılığıyla benimsenip her kesime hitap etmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması bir sermayenin olduğunu özetlemektedir.

Konuyla alakalı yine Bourdieu’nun “habitus” kavramı akla gelmektedir. Bourdieu’ya göre “Habitus, kişinin sosyal yapı içerisindeki yerini belli bir hiyerarşi içindeki bulunduğu konumunu, cinsiyetlerini, yaş sıralaması açısından aile içerisindeki yerlerini vb. göz önünde bulundurarak bu bağlamda içinde bulunulan her şart ve koşulda eyleyicilere çözüm yolları bulmaya çalışan bir kavramdır. Habitusun bir diğer özelliği tarihsel bir yönünün bulunmasıdır. Bu bahsettiğimiz özelliklerde işlev ve varlığını sürdürebilmesi için habitusun bu tarihsel özelliğinin olması zorunludur. Bu tarihsel yapı geçmişten gelmektedir ve geleceğe uzanan bir formdadır. O zaman bu bağlamda bir başka habitus tanımı yapacak olursak tarihe dayanarak bireysel ve kolektif pratiklerin meydana getirildiği bir tarih üretme sürecidir. Habitus tarihsel özelliğinden dolayı geçmiş deneyimleri aracılığıyla geleceği şekillendirerek şu zamanın etkinliklerini kapsamaktadır”²⁷.

Görüşmeciler annelik konusunda model aldıkları kişileri ve hangi yönlerini örnek aldıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ben anneliğim boyunca annemi örnek aldım. Bence örnek alınması gereken önemli biriydi annem. Çünkü ailesine ve çocuklarına çok bağlıydı annem. Hepimizi çok otoriter bir şekilde yetiştirdi. Bakışlarından bile ne dediğini anlardık biz. Ben de aynı şekilde çocuklarımı şımartmadan büyüttüm. Annemin dışında bir de teyzemi örnek aldım. O da anneme benzerdi, otoriterdi. Çocuklarım rahatsızlandığı zaman bile birçok defa

27 Pierre Bourdieu, *Televizyon Üzerine*. çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: Yky, 2000), 54.

doktora götürmeden annemin bize yaptığı tedavi yöntemlerini kullandım. Annemin yöntemleriyle çocuklarımı büyüttüm başka bir şeye ihtiyaç duymadım.” (A1)

“Annelik konusunda annemi örnek aldım. Yani tabii hepimizin ilk öğretmeni annemizdir. Annemizden görebildiğimiz birçok şeyi yaparız. Annemden gördüğüm, uyguladığım çok fazla şey var ama üzerine çok fazla şey kattım. Benim öğretmen olmamdan kaynaklı bazı şeyler de var eğitim için içine girdi. Sadece annemin yaptıkları değil onun üzerine birçok şey katarak çocuklarımı yetiştirdim. Sürekli karşılaştırma yaptım. Şu an yetmiş kusur yaşında annem. Kendisi geleneksel aile ortamında yetişmiş, okuma yazma bile bilmiyor geleneksel şekilde yaşamış birçok şeyi. Bilgileri kesinlikle çok kıymetli ama dediğim gibi yeterli değildi üzerine eklenmesi gerekirdi. Çocuğumu büyüttüğüm sırada pedagoğ yardımcılarına başvurduğum, uzman çocuk doktorlarını takip ettim. Kişisel gelişim kitapları okudum. Çocuğumun iyi bir eğitim alması için onu muhafaza edebilmek adına bütün önlemleri aldım. Hala da kendimi her yönden geliştirmeye devam ediyorum. Çocuğuma yetmeye çalışıyorum.” (B1)

Görüşmeler sonucunda; iletişim teknolojilerinin ilerlemesine, gelişmesine rağmen anneliğe yönelik bilgilerin geleneksel kültürel kodlarının hala güncelliğini koruması dikkat çeken bir durumdur. Genç ve orta kuşak katılımcılar medyanın ve uzmanların görüşlerine başvursalar da büyüklerin tecrübelerinden faydalanarak çocuk yetiştirmenin önemini dile getirerek, geleneksel yöntemlerin onlar için önemli bir bilgi kaynağını oluşturduğunu dile getirmişlerdir.

Her doğuran kadın anne değildir: Toplumumuzda, annelik biyolojik bir olay olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra kültürel anlamlandırmalarla inşa edilmektedir Toplum, aile ve kültür kadının kimliğini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda görüşmede sorulan sorulardan biri “her doğuran kadın anne midir?” sorusudur. Görüşmede üç kuşak katılımcıların anneliği tanımlama şekline bakıldığında yine kuşaklar arasında benzerlik göze çarpmıştır. Bütün katılımcılar “anneliğin sadece doğurmak olmadığı” konusunda benzer fikre sahiptirler. Konuyla ilgili görüşmeciler görüşlerini bu şekilde dile getirmişlerdir:

“Bence her doğuran kadın anne değildir. Televizyonda, medyada görüyoruz çocuklarını diri diri gömenleri, cami avlusuna bırakanları... Çocuk doğuruyorlar ama bakmıyorlar bunlar biyolojik annedir bence. Uygulamada anneliğin gerekliliğini yerine getiremiyorlar. Anne çocuğu kontrol altında tutmalı, doğurup bırakmamalıdır. Bazı çocuklar o kadar saygısız ki onlarla konuşulmuyor. Anne dediğin çocuğuna terbiye vermeli, şımarık büyütmez. Annelik yapmak ile anne olmak aynı şey değildir.” (A3)

“Bence her doğuran kadın biyolojik annedir. Asıl anne hem çocuğun ihtiyaçlarını gideren, ona bakan hem de çocuğun hayata mutlu bir şekilde hazırlayandır. Çocuğunun güzel yerlere gelmesi için ona iyi eğitimi vermelidir annesi. Dijital teknolojilerin yoğun kullanıldığı dönemde yaşıyoruz. Çocuklar farkında olmadan farklı kitlelerin etkisine kapılabilirler. Farklı davranışlar sergileyebilirler. Çocuklarımızı çok germeden, sıkmadan

onları kontrol altında tutmalıyız. Her istediklerini anında yapmadan içlerinde her şeyi ukde bırakmadan onarlı dengeli şekilde büyütmeliyiz. Anneler çocuklarının en iyi imkanlara sahip olmasını istiyorlar. Ama her annede bu sorumluluğu yerine getiremiyor maalesef.” (C1)

Görüşmecilerin ifadelerine bakıldığında iki görüş de anneliğin biyolojik bir süreçten öte sosyal ve kültürel bir pratik olduğunu ortaya koymaktadır. A3 daha otoriter ve geleneksel bir annelik anlayışını savunurken, C1 daha esnek, modern ve dengeyi önemseyen bir yaklaşımı benimsemektedir. Annelik kavramının bu şekilde farklı açılardan ele alınması, toplumsal değerlerin, bireysel deneyimlerin ve değişen yaşam koşullarının annelik algısı üzerindeki etkisini göstermektedir.

3.3. Kadınların Annelik Pratikleri

Ekonomik koşulların zamanla değişmesi ve endüstrinin gelişmesi sonucunda geniş ve ataerkil aile yerini günümüzde modern demokratik aile almıştır. Değişen toplum süreci içerisinde aile-çocuk ilişkileri ve annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuklar üzerindeki etkileri zamanla değişmektedir. Görüşme yaptığımız üç farklı kuşak katılımcıların anneliğe yönelik yorumlarına bakıldığında kendi anneliklerini tanımlamalarında kuşaklar arasındaki farklılık dikkat çekmektedir. Yaşlı kuşak olarak adlandırdığımız birinci kuşak katılımcılar anneliği; arkadaşça, dostça, çocuk ile annenin rahat ilişki alanı olarak tanımlamaktadır. Genç ve orta kuşak katılımcılar ifadelerinde ise annelik; çocuğa kurallar konulması, çocuğun belli bir disiplinle büyütülmesi şeklinde tanımlamaktadır. Yaşlı grubun yetiştikleri aile modeli geleneksel aile modelidir. Bu yaş grubunun ifadelerinde çocuklarına çok fazla baskı yapmadan, kurallar koymadan çocuklarını yetiştirdikleri görülmektedir. Geleneksel baskı unsurları kullanılmadan çocuklar büyütülmüştür. Konuyla alakalı yaşlı kuşak katılımcılar deneyimlerini bu şekilde dile getirmektedirler:

“Benim çocuklarım çok terbiyeli bir şekilde büyütüldü. Benim veya babalarının gözlerine baktıkları zaman ne demek istediğimizi anlardı çocuklar. Bir gezmeye gittiğim zaman bir yerde oturur gelinceye kadar yerinden kalkmazlardı. Yaramazlık yapmazlar, insanları rahatsız etmezlerdi. Çevre anneyi ayıplamamalı, nasıl bir çocuk yetiştirmiş diye çocuk yetiştirmek çok önemlidir. Bir çocuk anne babasından korkmalı ama aynı zamanda arkadaşça ilişkilerde bulunmalıdır. Ben çocuklarımla birlikte büyüdüm onlarla arkadaş gibiydik. Çocuklarımla en yakın arkadaşları bendim. Her şeyi ilk önce bana anlatırlardı.” (A4)

“Çalışan bir bayan olduğum için çocuklarıma belli kurallar koyarak bir düzen dâhilinde onları yetiştirmeliyim. Kendi yaşadığımız hayata bile baktığımız zaman kurallara göre yaşamak zorunda olduğumuzu görüyoruz. Her şey kurallar dâhilinde işlemekte. Belli bir saatte okula gidiyoruz, belli saatte okuldan gelip yemek yetiştirmeye çalışıyoruz, yemeğin saati belli, uyuma saati belli, gezme günümüz belli. Birinde gerçekleşen

bir aksama diğer bütün yapılacakları etkilemekte. Her şey belli kurallarla işliyor. Çocuklarımıza da belli kurallarla yaşamayı öğretmeliyiz. Çocuğu kreşe bile gönderdiğimizde oradaki kuralların evde de geçerli olması aileden istenmektedir. Günümüzde çocuklar teknolojiye bağımlı şekilde büyüyor. Ellerinden tableti veya telefonu almak o kadar zor ki. İşte bunlara da bir sınır getirilmeli. Belli saatlerde kitap okunmalı, belli saatlerde tablet oynanmalı, belli saatlerde parka gidebilmelerini, belli saatlerde ders çalışmalarını vs. çocuk belli kurallar dâhilinde gerçekleştirmelidir. Ben çocuklarımın kiminle arkadaşlık edeceğine karışırım, hangi sitelere girebileceğine karışırım, kurallarım var yani çocuk onlara uymalı. Zaten onlarla çok fazla bir zaman geçiremiyoruz gün içerisinde. Onlara karışmasam, onları gözetlemesem veya belli kurallar koymasam onlarla başa çıkamam. İpin ucunu kaçırmamak adına onları kurallar dahilinde büyötmek zorundayım. Ortam çok değişik onları korumalıyım.” (C1)

Yapılan görüşmelere bakıldığında; orta ve genç kuşak katılımcıların çocuklarını yetiştirmede daha kuralcı oldukları, yaşlı kuşağın daha arkadaşça tavırlarla annelik sergiledikleri görölmektedir. Modern dönemle birlikte modern annelerin ortamdan kaynaklı bir tedirginlik yaşadıkları ve yaşadıkları kaygılar sonucunda çocuklarını belli kurallar dâhilinde yetiştirdikleri görölmektedir. Bu konuda dikkat çeken bir diğer nokta çalışma hayatına katılan genç ve orta yaşlı katılımcılar çocuklarıyla çok fazla zaman geçirememelerine yöneliktir.

Anneler, kontrol mekanizmasının zayıflamaması adına çocuklarını, koydukları kurallara göre büyötmeyi tercih ediyorlar. Anneliklerinin su istimal edilmemesi için belli kuralların şart olduğunu belirtmektedirler. Bu çerçevede gözlemlediğimiz önemli bir ayrıntı, teknolojinin hayatımızın her alanında yoğun bir şekilde kullanılmasıyla çocuk ile annenin ilişki ağları etkilenmektedir. Geleneksel aile yapısından modern aile yapısına geçişle birlikte anne ile çocuğun ilişki şeklini birçok farklı faktör etkilemeye başlamıştır. Özellikle orta ve genç kuşak katılımcıların çocuk yetiştirmeye yönelik medya ve televizyon ailenin kurallar koymasını gerektirdiğini sürekli onlara hatırlatmaktadır. Çocukların hayatının kurallar dairesi içerisinde belirlenmesi gerektiğini sürekli dile getirilmektedir. Modern aile sisteminde kreş veya okulların koydukları kuralların yanı sıra aile de çocuklarını belli kurallar koyarak büyötmektedir²⁸.

Annelik her dönem için farklı sorumlulukları ve zorlukları bünyesinde barındırmaktadır. Çocuğun büyümesiyle birlikte çevresindeki faktörlerin değişip, genişlemesi söz konusudur. Bu bağlamda çocuğa ailesinin yakınlığının yerini arkadaş çevresi, öğretmenleri, akranları gibi psikososyal değişkenlere bırakmaktadır Çocuk büyödükçe anneden bağımsız yaşamakta, farklı kişilerle etkileşimi artmaktadır. Araştırmamızda çocukların büyümesiyle birlikte zorlaşan annelik konusunda bütün katılımcılar hem fikirdirler. Konuyla alakalı katılımcılar görüşlerini bu şekilde dile getirmişlerdir:

28 A. Murat Aytaç, *Ailenin Serencamı, Türkiye 'de Modern Aile Fikrinin Oluşması* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007).

“Annelik çok güzel bir duygu ama aynı zamanda zorlukları var. Ayrıca çocuk büyüdükçe annelik zorlaşıyor. Çünkü artık çevre işin içine giriyor. Çevreden çocuğu korumak zorlaştığı için annelik de zorlaşıyor. Zamanın kötülüklerine karşı, çevrenin kötülüklerine karşı çocuğumu korumalıyım. Çocuklar küçükken fiziksel yorgunluk söz konusuydu şimdi zihinsel yorgunluk yaşıyoruz. Çocuklar büyüdükçe bağımsızlıklarını kazanmaya başlıyorlar. Onları koruma kollama isteği anneleri yormaktadır. Büyüdükçe işin içine çevre girince çocuğu korumak adına anneler kaygı yaşıyor. Büyüdükçe sıkıntıları büyüyor., annelik zorlaşıyor. Küçükken çocuk seninle birlikte gittiğin yerlere gider, anneye bağımlı bir şekilde büyümektedir. Ama büyüdükten sonra biz onlara bağımlı şekilde yaşamak durumunda kalıyoruz. Kişiliği oluştuğça bizden bağımsız şekilde yaşamaya başlıyor. Bu da anneleri tereddütte bırakıp anneliği zorlaştırıyor. (B3)

“Annelik çok özel bir duygu. Zorlukları da var tabi ki. Zamanla zorluklarının arttığını düşünüyorum anneliğin. Günümüzde çocukla teknolojiyle büyüyorlar anne bazı noktalarda yetersiz kalabiliyor. Kendini yenileme ihtiyacı hissediyor zamanla. Çocuk zamana ayak uydurmaya başlayınca annenin onu koruma isteği artıyor ve annelik zorlaşıyor.” (A5)

“Zaman geçtikçe yani çocuk büyüdükçe annelik zorlaşıyor. Günümüzde çevresel değişkenler arttıkça çocuklar aileden daha bağımsız hale geliyor. Örneğin sürekli Tik tok videoları izleyen bir çocuğun oradaki olayları ve davranışları kendi normal olarak görmesi aile ile bir çatışma içerisinde olmasına sebep olabiliyor. Çevre işin içine girince annelik zorlaşıyor. Günümüzdeki annelerin işi de ayrıca zor.” (C3)

Katılımcıların konuyla alakalı görüşlerinde ortak nokta, anneliğin çocuğun büyümesiyle birlikte zorlaşmasıdır. Katılımcılar, çocuğun büyümesiyle farklı çevrelerden etkilenebileceği, çocuğunun huylarının değişebileceği kaygısıyla yaşamaktadırlar.

Sanayileşmeyle beraber ekonomi, bilim, teknoloji alanlarında çok fazla değişim gerçekleşmiştir. Bireysel ve toplumsal alanda bu dönüşümün etkileri görülmüştür. Bu dönüşüm aile yapısında da gerçekleşmesi kaçınılmaz olmuştur. Teknolojik ilerlemeler, ekonomik gelişmeler aile işlevlerini etkilemiştir. Bu durum bütün dünyada olduğu gibi ülkemizi de etkilemiştir. Ülkemizde sanayileşme ile birlikte kadınlar iş hayatına yoğun şekilde vakit ayırmaya başlamışlardır. Kadınlar iş hayatında yer alarak bireysellik kazanmış, ekonomik özgürlüğünü elde etmiştir. Ama bu konu bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Kadın, hem evde sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmış hem de iş hayatının gerekli sorumluluklarını aksatmamak adına daha fazla yükü kaldırmak zorunda kalmıştır. Bu durum kadının yıpranmasına sebep olmuştur. Birde iş hayatına katılan kadın anne ise maddi ve manevi yükü daha da artmış olmaktadır. Anneden birçok farklı rolü birlikte yürütmesi beklenmektedir²⁹.

29 Rasim Babahanoğlu, “Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/2 (2020), 518-530.

Modern dönemle birlikte, kadının çalışma hayatına katılmasına yönelik kuşaklar arasında görüş farklılıkları gözlenmiştir. Konuyla alakalı görüşmeciler kadının iş hayatına katılmasını şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Modern dönemle birlikte kadın çalışma hayatına girmiştir. Böylece kadının sorumluluğuna sorumluluk katılmıştır. Anelik zaten çok zor üzerine bir de çalışma hayatına katılması kadından birçok rolü yerine getirmesine sebep olmuştur. Çalışan kadına iş yerinde işinden başka sorumluluğu yokmuş gibi işler istenmektedir, evde de sanki sadece ev hanımıymış gibi taleplerde bulunuluyor. Yani bir anne çalışıyor diye çamaşırını veya temizliğini aksatmamalı, onlar da onun görevi olarak görünüyor. Bir anne, çocuğu hastalandığı zaman hemşire rolüne bürünüyor, çocuğun ödevlerine yardım amaçlı öğretmen rolüne bürünüyor, çocuğuyla oynamak vakit geçirmek adına arkadaş rolüne bürünüyor, çocuğun sıkıntılarına çözüm bulmak adına psikolog rolüne bürünebiliyor. Ailenin bütün sorumluluğunu yüklenen kadın bir de çalışma hayatına katılınca parçalanmış rollere bürünmek zorunda kalıyor.” (A3)

“Bence bir kadın ne yazık ki gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda birçok sorumluluğa sahiptir. Kadınların iş hayatındaki rollerinin artmış olması onların evdeki işleri ile ilgili sorumlulukları ve çocuk bakmakla ilgili sorumluluklarını azaltmamıştır. Haliyle evdeki sorumlulukların üzerine bir de çalışma hayatı eklenince kadınlar çok yorulmaktadır. Hatta kendilerine ayırdıkları vakit ev hanımlarına göre çok daha azdır. Kadın iş yerinde bütün sorumlulukları getirmek için uğraşır, evde de çoluk çocuk ve işleri onu beklemektedir. Çocuğun ödevi, giyim kuşamı, çocuğun sağlığı, ev ihtiyaçları, misafir ağırlaması vs. konuları kadınların görevi olarak görülmüyor. Yani kadından birden fazla role bürünmesi beklenmektedir.”(C3)

Çocukların toplumsal hayata hazırlandığı süreçte, onlara kuralları öğretme nerde nasıl davranacaklarını öğretme adına annelere çok önemli görevler düşmektedir. Endüstri ve enformasyon çağında yetişen çocukları yetiştirmek adına annelik uzmanlık gerektiren bir alan haline gelmiştir. Orta ve genç kuşak katılımcıların bilgi iletişim teknolojilerini kullanarak uzmanlaşmak adına çaba harcamaktadırlar.

Babahanoğlu'nun belirttiği gibi “Aile içi eşitliğin ya da kadın erkek eşitliğinin sağlanmadığı, sosyal adalet ilkesinin uygulanmadığı bazı ailelerde çalışan anne maddi ve manevi yönden daha da yıpranmaktadır. Çünkü her ne kadar anneler iş hayatına daha aktif bir şekilde girseler de erkeklerin aksine onların ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumluluklarının daha çok olduğu bir gerçektir”³⁰. Özellikle çekirdek aileye sahip anneler için başta çocuk olmak üzere eşi ve diğer sosyal hayatı ile ilgilenememe konusunda önemli sorunlar yaşadığı düşünülmektedir.

30 Babahanoğlu, “Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”.

“Bence kadının çalışma hayatına katılması birçok zorluğa yol açar. Çalışan kadın çocuklarla tam anlamıyla ilgilenemiyor. Sağlık yönünden, psikolojik yönden yıpranıyor insan. Çalışan kadın çocuğunu kreşlere veya bakıcıya emanet ediyor. Bir kreş veya bakıcı anne sevgisiyle büyütmez çocukları. Bir kadın anne olduktan sora hem anneliği hem çalışma şartları anneleri yıpratır. (A3)

“Yani bunları yaşamış biri olarak ben de çok zorlandım. Yani ikisi arasındaki denge mümkün olduğunca kurulmalıdır. Anneliğimi ihmal edemediğim kadar öğretmenliği de ihmal edemem. Ben öğretmenim öğrencilerimi ihmal ettiğim zaman da çocuklarımı ihmal etmişim gibi vicdan azabı çekiyorum. Bütün görevlerimi yerine getirmeye çalışıyorum. Yıpranıyorum evet ama çalışmam gerektiğine inanıyorum. Biraz rahatlığından feragat edip çalışmalı her zorluğa rağmen. Yeri geliyor öğrencilerim de benim çocuğum gibi oluyor. Onlardaki bir ışıltı beni gururlandırıyor. Aradaki dengeyi iyi tutmak lazım yıpranmamak adına”.(B1)

Görüşmelerden de anlaşıldığı üzere çalışan kadın hem anneliğin sorumluluğunu yerine getirmekte hem de çalışma hayatında iş sorumluluğunu yerine getirmektedir. Bu şekilde koşuşturan ve her şeye yetişmeye çalışan kadın yıpranmaktadır. Çalışan kadın yorulduğunu yıprandığını kabul ediyor buna rağmen çalışması gerektiğine inanıyor. Şartların bunu gerektirdiğini belirtmektedirler. Ama yaşlı kuşak kadınlar, kadının çalışması onun yıpranmasına neden olduğunu belirtmektedirler. Kadının bu şekilde yıpranmasının kadının annelik verimini düşürmesine sebep olduğunu düşünmektedirler. Kadının anneliğini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için bu kadar yıpranmasının doğru olmadığı dile getirilmiştir.

3.4. Kuşaklararası Bağlamda Annelik Algısı

Yaptığımız görüşmelerde bütün yaş grubunda olan kadınlar anneliği kadının yaşayacağı en özel duygu şeklinde tanımlamaktadırlar. Katılımcılar, çocuk sahibi olduktan sonra birçok etkinliklerden uzak kaldıklarını, kendilerini çevrelerinden yalıtılmış hissettiklerini dile getirmişlerdir. Anneliğin çok fazla sorumluluk getirdiğini, bu zor süreçte desteğe ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Çocuk dünyaya geldikten sonra, kadın belli dönem izin almakta çocuğuyla elinden geldiğince fazla zaman geçirmektedir. Hatta bazen çocuğun bakımının üstlenecek birinin olmaması durumunda kadın işi bırakabilmektedir. Kadın, eski hayatına özlem duyabilmektedir. Kadının bu sorumluluğu alması zamanla göreve dönüşmektedir.

“Kadın anne olduktan sonra önceliği kesinlikle anneliği olmalıdır. Bakın kreşlere verilen çocukları izliyorsunuz değil mi? Çocuklara bakıcılar eziyet ediyor. Nasıl dövüp hırpalıyorlar çocukları görüyor musunuz? İnsan onlara çocuğunu nasıl emanet ediyor ki. Kazandıkları para helal mi acaba. Kreşler çocuklara ne kadar sevgiyle yaklaşır tartışılır. Benim gelinim çalışıyor yabani gibi duruyor aramızda. Konuşmaz gülmez zaten gün boyunca yoruluyor. Eve geliyor birçok sorumluluk onu bekliyor. Çocukları küçükken bir dönem çalışma hayatından feragat edip çocuklarıyla ilgilenmelidir bir kadın.” (A4)

“Bence annenin çalışması çocuğun yaşına göre durum değişmektedir. Kadının anneliği çok önemlidir. Eğer çocuğu büyüme yaşındaysa yani demek istediğim çocuk iki üç yaşındayken kesinlikle anneden ayrı büyümemeli çocuk yoksa huzursuz olur çocuk ve ileriki dönemlerinde farklı durumlara sebep olabilir. Çocuk 2-3 yaşlarında yani büyüme döneminde anneden mahrum kalınca huzursuz oluyor kreş kesinlikle anne sevgisi veremez bir çocuğa önemli olan güven değil. Güven söz konusu değil çocuğun yanında düşmesi bile ayrı kreşte düşmesi bile farklıdır. Annenin yanında düştüğünde içtenlikle ona koşan onu koklayan ona yardımcı olan bir anne ile karşılaşır ama kreşte bir ablanın onu karşılaması ona yardım etmesi çok farklı annenin sevgisi ile büyümesi lazım öncelikle o sevgiden ayrı kalmamalı. Yani kadın birçok sosyal ve ekonomik hayatından taviz vermelidir. Çocuğa bakan farklı güvenilir kurumlar var onlar da anneler gibi çocuğun bütün ihtiyaçlarını karşılıyor çocuğu ben büyüteyim diye çalışma hayatımdan feragat etmem doğru değil” (A2)

“Çalışma hayatı olmasa kendimi düşünemiyorum. Evde bunun dışındaki bir tempo bana uygun değil. Evin çok fazla gereksiz yorgunlukları var. Bazen yorgun hissettiğim oluyor bazen gerçekten yoruluyorum. Yorulduğum zaman ikisini bir arada yapmak bana göre değil diyorum ama her şeye rağmen kendimi daha çok işe yarar hissediyorum çalıştığım zaman. Bu çok önemli. Mesela ben yaz tatilinde bunalıma giriyorum kısa döngüdür benim için Kısır döngüye giriyorsun hiçbir şey üretemiyor şu an bulaşık çamaşır vesaire ama okul öyle değil çocuğu okumaya geçirmek bu çok önemlidir O çocuğun gözlerindeki ışığı ilerlemeyi görmek çok önemlidir. Öğrenci geliyor mesela bir yıl sonra bakıyorsun sanki bir başka kişilik olmuş. Bu beni çok mutlu ediyor ya. Bunda da benim payım var deyip mutlu oluyorum. O yüzden ben çok seviyorum çalışmayı. Bütün zorluğuna rağmen çok çok seviyorum kendimi işe yarar hissediyorum.” (B1)

Bütün katılımcılar çocuğu; yoğun emek, bireysel zevklerinden feragat etmek, kendi hayatlarının denetimlerinin azalması şeklinde ifade etmektedirler. Yaşlı kuşak katılımcılar çocuğu küçük yaşta olan annelerin çalışmaya bir süre ara vermeleri gerektiğini düşünüp kendilerinin çocuklarının bakımıyla yakından ilgilenmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Başka kurum veya kişilerin bakımı sonucunda yetişine çocukların anne sevgisinde mahrum bir şekilde büyüyerek ilerde farklı sorunlarla karşılaşabilme ihtimallerinin olduğunu diler getirmektedirler. Çocuğun güven duygusunun annesinin yanında büyümesiyle yakından ilişkili olduğunu düşünmektedirler.

Yaşlı kuşağın annelere yüklediği bu zorunlu görev ifadeleri orta kuşak katılımcılar tarafından farklı şekilde ifade edilmektedir. Orta kuşak katılımcılar çocuğa anne gibi bakabilecek kurumların var olduğunu, bu kurumların çocuğun gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini ve çocuğa birçok farklı katkı sağladığını düşünmektedirler. Çalışma hayatlarından feragat ederek sadece çocuklarının bakımı için uğraşmanın doğru olmadığını dile getirerek bu durumun çocuklarının geleceğini olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmektedirler.

3.5. Toplumsal Roller ve Annelik

Kadın, avcı ve toplayıcı toplumlardan itibaren büyük sorumluluklar alan kesimdir. Av için erkek gezinmeye çıkar, aileyi bir arada tutan çocukları ve yaşlıları idare eden kesim olmuşlardır. Tarım toplumuna geçişle birlikte kadın hem toprakta çalışmış hem de ailenin yükünü kaldırmıştır. Özellikle sanayi dönemi sonrasında kadının iş hayatına katılması toplumun anneden beklentilerini azaltmamıştır. Çalışmayan bir anneden toplum neyi istiyorsa çalışan anneden de aynı şeyler beklenmektedir. Yani kadının çalışma hayatına girmesiyle zaten toplum beklentilerini ve isteklerini yerine getirmek adına anne iyice yorulmaktadır. Topluma göre bir anne gün boyu dışarıda çalışıyor olsa da akşam eve geldiğinde çocuklarıyla ilgilenebilecek zamanı olmalı, ev işlerini ihmal etmeli, akraba veya arkadaş toplantılarına çağrıldığında gidebilmelidir.

Katılımcıların hepsi toplumun bu beklentilerinin kadınların annelik süreçlerini zorladığı düşünülmektedir. Yaptığımız görüşmeyle alakalı katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Toplum ne yazık ki anne diye bir çocuğun yeme içme gibi ihtiyaçlarını karşılamak gibi roller yüklüyor çocuğun yaptığı her şeyden anne sorumluymuş gibi. Yolda ağlayan bir çocuk görünce -annesinin yerinde olsam şunu yapardım- gibi ifadeler kullanıyor. Aslında anneye ne kadar çok yüklendiğini görüyoruz. Halbuki bu sorumlulukları babalarla paylaşılmalı. Ayrıca insanları çocuk yetiştirme şekilleri ile yargılayıp, özgür bırakmayı öğrenmeliyiz toplum olarak bence.” (C3)

“Toplumun beklediği mükemmel bir annedir hem evine hem çocuğuna hep dört dörtlük olması istenmektedir. Toplum bunu istemektedir; anne hiç yorulmamalıdır. Çocuğa bakmalı, iş yapmalı, anneye çocukla ilgili sorumlulukların tamamının yüklenmesi çocuğa sadece annenin bakması normal olarak görülmektedir. Bana göre babanın da sorumlulukları ona hatırlatılmalıdır.” (B1)

“Toplumun anneden beklediği o kadar çok şey var ki mükemmel bir şekilde her şeye yetişsin isteniliyor, topluma baksan her şeyi anneye yüklüyorlar. Anneye destek çıkmalı baba. Ama hiç bu düşünülüyor özellikle şimdiki dönemde kadınların çok fazla çalıştığı dönemde babaların destekleri şart. Anne zaten gün boyu yıpranıyor, yoruluyor ev işi, çocuğu bir sürü sorumluluğu mevcut. Baba ona destek olmasa çok yıpranır kendisini çok yalnız ve yıpranmış hisseder. Keşke annelerden beklenen destek babalardan da beklerse o zaman bir denge olmuş olacaktı ama şu anda bir dengesizlik var. Mükemmel bir baba beklentisi yok maalesef sadece mükemmel anne isteği var.” (A2)

“Bence toplumun beklentisi psikolojik olarak anneyi zorlamaktadır; hep temiz, hep düzenli bir ev ve iyi yetiştirilmiş bir çocuk beklenmektedir. Bu beklenti kadını zorluyor; anne görevini içgüdüsel olmak yerine içgüdüsel olarak yerine getirmeli toplum zoruyla değil.” (C1).

Farklı kuşaktaki bütün katılımcılar anneden mükemmel bir anne istenildiğini belirtmektedirler. Bu durumun kadınları zorladığını, bu kadar yükün kadına ağır geldiğini ifade etmişlerdir. Kadınlara toplum tarafından her yönden mükemmel bir şekilde yapması gereken görevler yüklendiğinde kadının sorumlulukları altında ezildiğini bu yaptırımların ve görüşlerin yanlış olduğu bütün farklı kuşaklar tarafından dile getirilmektedir.

“Annesine bak kızını al” sözünde; kız annesinin birçok huylarını doğuştan aldığı düşünülmektedir. Çocuk annesinin eğitimi ile yetişir. Bunun için bir kızın niteliklerini öğrenmek isteyenler, annesine benzeyeceğini düşünürlerse yanılmayacaklarını düşünmektedirler. Anneye çocuğunu en iyi şekilde yetiştirmek adına sorumluluk yüklenmektedir. Çocuğunun toplum tarafından iyi şekilde anılmasını isteyen anne beklentiyi karşılamak adına uğraş vermektedir.

“Annelik kutsal bir olaydır. Allah herkese nasip etsin. Anne bütün demektir: erkek çocuk bile anneden terbiye alır. Ya annelik çok basit bir şey değildir. Buradan bile ne kadar büyük bir şey ifade ettiğini anlayabiliriz. Bir söz vardır mesela “anneye bak kızını al” yani burada annenin ne kadar örnek alındığını söyleyen, gösteren bir cümledir. Her türlü güçlüğe katlanmaktadır. Anne disiplin demektir, anne otorite demektir. Eskiden anne kucağına çocuğunu alıp sevmeyen bir otorite vardı, şimdi o boşluğu torunlarımızı severek gidermeye çalışıyoruz. Belki doğru değildi ama otoriteden kaynaklı büyüklerimizin yanında çocuklarımızı öpüp koklayamazdık o eksiklik de büyütük çocuklarımızı. İnsan çocuğunu sevmeye çekinir mi, evet çekinerek büyüttük. Eskiden bir annenin hareketleri, edebi kızlarının da nasıl olduğunu gösterirdi. Annenin kızlarını kendileri gibi yetiştirdiği düşünülürdü. Dünür olarak seçilecek bir aile için öncelikle kızın annesi araştırılırdı.” (A2)

Bu görüşlerden anlaşılacağı üzere geleneksel aile yapısında anneliğin disiplin, otorite ve ahlaki kurallar, toplumsal cinsiyet rolleri öğreten gibi işlevleri olduğuna inanıldığını gösteriyor. Aynı zamanda, geçmişte daha mesafeli olan ebeveyn-çocuk ilişkilerinin zamanla yumuşadığı ve büyükanne rolüyle sevgi boşluğunun telafi edilmeye çalışıldığına da dikkat çekiyor. Bu durum da toplumsal değerlerin zamanla nasıl evrildiğini bize göstermektedir.

Kadının önde gelen rollerinin başında annelik rolü gelmektedir. Annelik olgusu kutsallaştırılmış fakat bu kadına adanmışlık portesi çizilmiştir. Anneye hiçbir sınırı olmayan emek biçilmektedir. Bu sorumluluğun yanında çocuğun bütün ihtiyaçları da annenin sorumluluğuna yüklenmektedir. Anneliğin kadınlar için ne anlam ifade ettiğine ilişkin soruya karşılık, katılımcıların tamamı annelik duygusunun bambaşka bir duygu olduğuna, kutsallığına, fedakârlık gerektiren bir meslek olduğuna ve çocuğa yükledikleri anlama değinmişlerdir. Toplum “annelik kutsaldır” düşüncesiyle anneye çok fazla sorumluluk yüklemektedir.

“Anneye o kadar çok beklenti yüklenmiş ki, anneden her şey bekleniyor. Annelik kutsaldır deniliyor belki de bu düşünce yapısından kaynaklı anneliğe her görev yüklenmiş oluyor. Anne iyi bir öğretmen olmalı. Evde iyi iş yapmadığı, çocuğuna iyi bakmadığı zaman rolünü iyi yapmıyor deniliyor. Mesela; birçok öğrencim var, baba yurtdışında,

anne hem annelik yapıyor hem babanın açığını da kapatmak zorunda. Hem annelik yapıyor hem babalık yapıyor. Ahlaken ilgileniyor. Maddi olarak ihtiyaçlarını karşılamak zorunda ve toplum bunu artık normal olarak görüyor. Annelik kutsaldır deniliyor bunu vazife olarak görüyor herkes. Belki de burada öyle söylenmemesi gerekiyor çok fazla bir misyon yüklenmiş anneliğe. Ben bazen çocuklarıma şaka ile karışık şunu söylüyorum ya bu internetteki yazıları acaba çocuklar mı yazıyor bu kadar üzerimize geliyorlar. Keşke bir annenin ağzından yazılsa da bizim durumumuz da anlatılsa size. Dikkat etseniz paylaşımların hepsi çocuk şöyle eğitilmeli çocuk çok özeldir deniliyor. Hep annenin üzerine geliniyor Anne söyle yapmalı anne böyle yapmalı” (B1)

“Annelik kutsal bir olgudur” anlayışı anneliğin toplum tarafından yüceltilmesiyle birlikte, annelere ağır yükler ve büyük sorumluluklar yükleyen bir toplumsal beklenti yaratmaktadır. Bu yaklaşım, anneliği sadece biyolojik bir deneyim değil, aynı zamanda görev ve sorumluluk olarak görmektedir. Anneler bu ağır yükler sonucunda fiziksel, duygusal ve psikolojik tükenmişlik hissine kapılabilmektedirler.

Sonuç

Toplumumuzda bütün kadınların anne olmaları gerekliliği yönünde genel algının varlığı söz konusudur. Toplumsal süreç içerisinde kadının anneliğe her dönem farklı anlamlar yüklenmiştir. Yani kültürden kültüre veya iktidar mekanizmalarına göre değişiklik gösteren annelik kavramının anlamı bize bu olgunun evrensel olmadığını göstermektedir. Chodorow’a göre “Kadının biyolojik yapısından kaynaklı olan doğurganlık özelliği, toplumsal cinsiyet rolleri aracılığıyla kadının annelikten bağımsız şekilde değerlendirilmemesine yol açmıştır”³¹.

Sanayi devrimiyle birlikte köyden kente göç edenlerin sayısında artış gözlenmiştir. Geleneksel geniş aile modeli yerini modern çekirdek aile modeline bırakmıştır. Kadınların iş hayatına katılmasıyla birlikte toplumda ve aile içinde çok fazla değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel dönemdeki baba otoritesinin değişmesinden çocuğun bakımı ve ihtiyaçlarına kadar birçok konu geleneksel bakış açısının yerine modern gerçeklikler ile ele alınması başlanmıştır. Geleneksel bu dönüşümden birçok unsur etkilendiği gibi bu durum kadınları da etkilemiştir. Kadınların iş hayatına katılmasıyla birlikte sorumluluklarının çok fazla arttığı görülmektedir.

Kadınların annelik kimlikleri onların biyolojik yapısıyla ilgili olmanın yanı sıra toplumsallaşma sürecindeki kültürel öğelerle de ilgilidir. Annelik olgusuna tarih boyunca farklı anlamlar yüklenmiştir. Yüklenen anlamlar küreselleşme sonrasında dönüşüme uğramıştır. Sanayileşme sonrasında gerçekleşen değişimler sonucunda kadınlar kamusal alanda daha fazla yer almaya başlamışlardır. Bilgi teknolojilerinin artmış olması, farklı kurumsal yapı-

31 Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis and The Sociology of Gender*, (London: University of California Press. 1978).

ların oluşması ve sosyo-kültürel hayatta değişmelerin meydana gelmesi annelik rollerinin değişmesine neden olmuştur. Toplumda gerçekleşen bu değişiklikler anneliğin dönüşümünü sosyolojik yönden değerlendirmemiz, anneliğin temel dinamiklerini anlamamız açısından önemlidir. Araştırmamızda üç farklı kuşaktan oluşan katılımcılara anneliği tanımlama şekillerine, annelikle ilgili edindikleri bilgilerin kaynağının ne olduğu, anne ile çocuk arasındaki ilişki durumu öğrenilerek kuşaklar arasında annelik olgusu analiz edilmiştir.

Görüşmelerde katılımcıların hepsi anneliği yücelten söylemler ile anneliği tanımlamışlardır. Annelik tanımlamalarına yönelik bütün katılımcılar; anneliğin ön koşullarından birinin fedakârlık olgusu, anneliğin kutsal olduğunu konusunda hemfikirdirler. Fakat fedakârlığın şekli yaşlı kuşak ile orta ve genç kuşak arasında farklılaşmaktadır. Yaşlı kuşak geleneksel kodlar ile fedakârlığı tanımlarken diğer iki kuşak sosyo-kültürel yaşamın bütün alanlarını kapsayan geniş yelpazeden tanımlarda bulunmuştur. Görüşme yaptığımız bazı kadınlar çocuk doğduktan sonra annenin tamamen kendini çocuğa adanması gerektiğini, gerekirse çalışma hayatına son vermesi gerektiğini düşünürken bazı katılımcılar ilk yaşlarda çocukla aşırı ilgilenmenin normal olduğu ama çocuk büyüdükten sonra kadının da kendi hayatını da önemseyerek devam etmesini, çocuğun belli bir yaşa geldikten sonra çocuğu belli kurumlara verip çalışabileceğini belirtmişlerdir.

Görüşme bulgularına baktığımızda birinci kuşak katılımcıların annelik söylemlerini büyüklerinden öğrendiklerini belirtirken; genç ve orta kuşak katılımcılar ise çocuk yetiştirmeye yönelik bilgileri annelerinden öğrendiklerinin yanı sıra “modern annelik” çerçevesinde iletişim teknolojilerinden öğrendikleri, televizyon programları, uzmanların söylemleri, pedagogların görüşlerinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu kanallar aracılığıyla çocuğun uykusundan, yemesine, tedavisine yönelik birçok bilgiye sahip olduklarını dile getirmişlerdir.

Çalışma kapsamında çocukların yaşlarının büyümesiyle birlikte anneliğin zorlaştı konusunda bütün katılımcılar aynı fikre sahiptirler. Çocuğun yaşının büyümesiyle birlikte annelerinden bağımsız bireyler haline geldikçe anneliğin zorlaştığı dile getirilmiştir. Özellikle yaşadığımız enformasyon çağında çocuğun çevreden nasıl korunacağına yönelik kaygılarını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda genç ve orta kuşak çocukların belli kurallar konularak büyütülmesi gerektiğini düşünmektedir. Kadınların çalışma hayatına yoğun şekilde katılmasıyla birlikte çocuklarla geçirilen vakit azalmaktadır. Annenin çocuğunu kontrol altına almazsa çocuklarıyla baş edemeyecekleri sürekli dile getirilmiştir.

Görüşmelerde orta ve genç kuşak katılımcılar da kadının çalışma hayatına katılmasıyla çok fazla sorumluluk aldıklarını, bu sorumluluk altında bazen ezildiklerini belirtmişlerdir. Ama yaşanan dönemin kadının çalışmasını gerektirdiğini, evde tek maaş ile geçimin kolay olmadığı, çocuklarının refahı için bu zorluğa katlanılması gerekliliği dile getirilmiştir. Asıl çalışmadıkları zaman çocuklarını istedikleri eğitim kurumlarına veya sosyal aktivite kurslarına gönderemediklerinde vicdan azabı çekeceklerinin altını çizmişlerdir.

Üç grup katılımcı da kent yaşamının kadınlar üzerinde baskı yarattığını dile getirmişlerdir. Evde bütün sorumluluğu yüklenen anneden iyi bir eş olması, iyi bir anne olması, çocuğuna ödevlerini yaptıracak iyi bir öğretmen olması, çocuğun derdini dinleyebilecek iyi psikolog olması beklenirken çalıştığı kurumda görevini en iyi şekilde yerine getirebilecek bir çalışan gözüyle bakılmaktadır. Bu noktada anne çok yönlü rollere bürünmek zorunda kalmaktadır. Toplumun annelerden beklentileri kadını zorlayan bir durumdur. “Annelik kutsaldır” mantığıyla birçok sorumluluk annelere görev olarak tanımlanmaktadır. Bütün katılımcılar toplumun kadına yüklediği sorumluluklardan şikâyet etmekte, toplumumuzda annelere gerekli değer verilmediğinin altını çizmişlerdir. Nihai olarak denilebilir ki değişen teknolojik ilerlemeler, ekonomik koşullar, sosyal ve kültürel dinamikler annelik kimliğinin ikinci ve üçüncü kuşak anneler tarafından yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bundan dolayı alternatif annelik söylemlerinin sosyolojik bağlamda son dönemlerde daha yoğun şekilde tartışıldığı gözlenmektedir.

Kaynakça | References

- Aytaç, A. Murat. *Ailenin Serencamı, Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2007.
- Babahanoğlu, Rasim. “Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)* 6/2, (2020), 518-530.
- Beauvois, De Simone. *Kadın, İkinci Cins II: Evlilik Çağı*, çev. Bertan Onaran, 8. Baskı, İstanbul: Payel Yayınevi, 2010.
- Bora, Aksu. *Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü. Yerli Bir Feminizme Doğru*, yay. haz. Aynur İlyasoğlu - Necla Akgökçe, 67-107. İstanbul: Sel, 2001.
- Bourdieu, Pierre. “Sermaye Biçimleri”, *Sosyal Sermaye*, der. M. M. Şahin - A. Z. Ünal, 45-75, İstanbul: Değişim, 2010.
- Bourdieu, Pierre. *Televizyon Üzerine*. çev. Turhan İlgaz. İstanbul: Yky, 2000.
- Chodorow, Nancy. *The Reproduction of Mothering, Psychoanalysis and The Sociology of Gender*. London: University of California Press, 1978.
- Collett, Jessica L. “What Kind of Mother Am I: Impression Management and The Social Construction of Motherhood”. *Symbolic Interaction* 28/3 (2005), 327-347.
- Çetin, Halis. “Gelenek ve Değişim Arasında Kriz: Türk Modernleşmesi”, *Doğu Batı* 25 (2003), 11-40.
- Demiray, Emine. “1960-1990 Yılları Arasında Çekilmiş Filmlerde Kentsel Aile”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Eskişehir.1993.
- Ekici Aslı. “1980- 1990 Arası Türk Sinemasında Kentsel Ailede Kadının Konumu.” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo-TV ve Sinema Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.2007.
- Ersöz G. Aysel. “Yönetici Kadınların ve Eşlerinin Ev İçi İş Bölümü Konusundaki Tutum Ve Davranışlarına İlişkin Sosyolojik Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 14/1-2 (1993).
- Gansen, Heidi. M. – Martin, Karin A. “Becoming Gendered”, *Handbook of The Sociology of Gender*. ed. B. J. Risman vd., 83-94. E-Kitap: Springer, 2018.
- Giddens, Anthony - C. Pierson. *Anthony Giddens’la Söyleşiler: Modernliği Anlamak*. çev. Serhat Uyrukulak - Murat Sağlam. İstanbul: Alfa. 2001.
- Horkheimer Max - Adorno, W. Theodor. *Sosyolojik Açılımlar*, çev. Mehmet Sezai Durgun -Adnan Gümüş, Ankara: Bilgisu Yayıncılık, 2015.
- Kocacık, Faruk – Gökkaya, Veda B. “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 6(1) (2005), 195-219.
- Koray Meryem. “Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol Feminist Bir Eleştiri”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 29 (2011), 13-53.
- Lester, Jaime “Performing Gender in The Workplace”, *Community College Review*, 35/4, (2008), 277-305.
- Malinowski, Bronislaw. *Büyük, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal. İstanbul: Kabalıcı. 2000.
- Mitchell, W. - Green, E. “I Don’t Know What I’d Do Without Our Mam. Motherhood, Identity and Support Networks”, *The Sociological Review*, 50/1 (2006) 1-22.
- Morley, David – Kevin, Robins. *Kimlik Mekanları*. çev. Emrehan Zeybekoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1997.
- Oakley, Ann. *Taking It Like A Woman*. London, Flamingo, 1984.
- Özdemir, Zekai vd. *Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği*, International Conference On Eurasian Economies 11-13 October, Almaty- Kazakhstan. 2012.
- Risman, Barbara. J. “Gender As A Social Structure”, *Handbook of The Sociology of Gender*, ed. B. J. Risman vd., 19-43E-Kitap: Springer, 2018.

- Sirman, Nükhet. “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlr* (4. Baskı) ed. Ş. Tekeli, 221-247. İstanbul: İletişim, 2010.
- Tardy, Rebecca W. “ ‘But I Am A Good Mom’ The Social Construction of Motherhood Through Health-Care Conversations”, *Journal of Contemporary Ethnography*, 29/4, (2000), 433-473.
- Thurer, Shari. *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents The Good Mother*. New York, Penguin, 1994.
- West, Candace - Zimmerman, Don. H. “Doing Gender”, *Gender and Society* 1/2 (1987), 125-151.
- Yurtsever Kılıçgün, Müge - Kılıçkaya, Ayşe. “Geleneksel Annelik Ölçeği’nin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5(8) (2016), 2867-2881.